

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Spirála mlčení v hypotetickém a reálném
kontextu**

Bc. Nicol Staňková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra sociologie

Studijní program Sociologie

Studijní obor Sociologie

Diplomová práce

**Spirála mlčení v hypotetickém a reálném
kontextu**

Bc. Nicol Staňková

Vedoucí práce

PhDr. František Kalvas, Ph.D.

Katedra sociologie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

.....

Poděkování

Děkuji tímto vedoucímu diplomové práce PhDr. Františku Kalvasovi Ph.D. za vedení práce a za čas, který věnoval konzultacím. Poděkování také náleží všem respondentům, kteří se zúčastnili výzkumu.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	TEORIE	3
2.1	Kontext vzniku spirály mlčení.....	4
2.2	Myšlenkové zdroje spirály mlčení	5
2.3	Teorie spirály mlčení.....	8
2.4	Konceptualizace základních pojmů.....	9
2.4.1	Strach ze sociální izolace	10
2.4.2	Názorové klima.....	11
2.4.3	Síla názoru	12
2.4.4	Ochota vyjádřit vlastní názor	13
3	CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY	15
3.1	Cíle diplomové práce	15
3.2	Cíle analýzy, výzkumné otázky	15
3.3	Hypotézy	17
3.3.1	Názorová shoda	17
3.3.2	Strach ze sociální izolace	17
3.3.3	Síla názoru	19
3.3.4	Porovnání vztahů.....	19
4	METODY SBĚRU DAT	21
4.1	Příprava šetření	22
4.2	Průběh šetření a podoba dotazníku	23
4.3	Metodologické limity.....	28
4.3.1	Vědomí dohledu nad chováním.....	30
4.3.2	Chybějící důsledky jednání	30

4.3.3	Kontext přinesený z vnějšího světa	30
4.3.4	Anonymita.....	31
4.3.5	Samovýběr	31
4.3.6	Omezená možnost volby a limitované časové rámce	31
4.3.7	Zkreslení na straně výzkumníka.....	31
4.3.8	Omezení v kontextu našeho výzkumu	32
5	PODOBA DAT A OPERACIONALIZACE PROMĚNNÝCH	35
5.1	Podoba dat	35
5.2	Nezávisle proměnné.....	36
5.3	Závisle proměnné	37
5.4	Další proměnné	37
6	ANALÝZA	38
6.1	Popis	38
6.2	Modelování vztahů	39
6.2.1	Lineární smíšený model	40
6.2.2	Generalizovaný lineární smíšený model	43
6.3	H1	45
6.3.1	Analýza.....	45
6.3.2	Výsledky	46
6.4	H4a	47
6.4.1	Analýza.....	47
6.4.2	Výsledky	48
6.5	H2a	50
6.5.1	Analýza.....	50
6.5.2	Výsledky	51

6.6 H2b	52
6.6.1 Analýza	52
6.6.2 Výsledky	54
6.7 H4b	55
6.7.1 Analýza	55
6.7.2 Výsledky	56
6.8 H3a	57
6.8.1 Analýza	57
6.8.2 Výsledky	58
6.9 H3b	59
6.9.1 Analýza	59
6.9.2 Výsledky	60
6.10 Síla názoru a ochota vyjádřit se v obou kontextech	61
6.10.1 Analýza	61
6.10.2 Výsledky	63
6.11 H4c, H4d	63
6.11.1 Analýza	63
6.11.2 Výsledky	66
7 ZÁVĚR	67
8 POUŽITÁ LITERATURA	70
9 RESUMÉ	73
10 PŘÍLOHY	73
10.1 Přepis dotazníku	74

1 ÚVOD

Teorie spirály mlčení bývá obvykle považovaná za součást výzkumné oblasti věnující se formování a udržování veřejného mínění a vlivu masových médií na tento proces. Málokdy ale bývá zmiňováno, že se jedná o produkt mnohem delší a obecnější myšlenkové tradice zdůrazňující důležitost sociální povahy jedinců. Spirálu mlčení lze označit za popis toho, jakou roli sociální povaha lidí hraje ve formování a udržování veřejného mínění. Autorka teorie Elisabeth Noelle-Neumann se na začátku 70. let minulého století postavila na konec dlouhé řady výzkumníků sahající až k antickým myslitelům, kteří prosazovali ideje jdoucí proti takzvanému racionálnímu ideálu člověka. Noelle-Neumann podobně jako oni popírá, že jediným motorem lidského jednání je rozum. Především sociální jednání orientované na ostatní jedince není produktem racionality, ale kolektivních podvědomých sociálních procesů, jejichž konečným důsledkem je soudržnost lidské společnosti. Tento pohled dokládá i citace, která stála v podtitulu prvního článku, ve kterém teorii formulovala: „Lidé se izolace bojí víc než chybného úsudku, proto se přidávají k masám, i když s nimi nesouhlasí.“ (Tocqueville citován in Noelle-Neumann 1974: 43) Noelle-Neumann nevnímá veřejné mínění jako součet názorů jedinců tvořících veřejnost, nýbrž jako důsledek jejich impulsivního chování vedeného snahou vyhnout se sociální izolaci (Noelle-Neumann 1974: 43-45; Noelle-Neumann, Petersen 2004: 339-345). Celé její dílo věnované spirále slouží jako ukázka toho, jak kolektivní sociální procesy vedou k formování veřejného mínění – dominantního názoru, který zpětně působí na lidi a nutí je k další konformitě, zároveň ale přináší luxus života bez strachu ze sociální izolace.

K propojení těchto dvou myšlenkových tradic došlo nejspíš i z toho důvodu, že spirála mlčení byla formulovaná zrovna v 70. letech, kdy se vědní obor zabývající se veřejným míněním, jehož Noelle-Neumann byla součástí, soustředil na souvislost veřejného mínění s celkovým uspořádáním společnosti a dlouhodobou dynamikou jejího vývoje. Oboru v té době dominovaly myšlenky

zdůrazňující kolektivní sociální fenomény jako je třeba – pro spirálu mlčení velmi důležité – názorové klima (McQuail 1999: 362-363; Jiráček, Köpplová 2009: 378).

Fenomény související se sociální povahou lidí a z ní plynoucí je ale často obtížné postihnout. Jak již bylo zmíněno, kolektivní sociální procesy obvykle probíhají v lidském podvědomí a osoby tak o nich nemusí být schopné vypovídat (Noelle-Neumann, Petersen 2004: 341). V případě, že si lidé existenci těchto procesů uvědomují, se k nim stejně hlásí jen zřídka, neboť oceňovanou kvalitou člověka v moderní západní společnosti je právě racionalita (Noelle-Neumann 1993: 40-42). Nestačí se proto jedinců v dotaznících pouze ptát na to, jak by se chovali v hypotetických sociálních situacích. Možná i z toho důvodu má teorie spíše slabou empirickou podporu (Glynn, Hayes, Shanahan 1997). Na tuto metodologickou obtíž upozorňovala už Noelle-Neumann, když zdůrazňovala, že by se procesy spojené se spirálou mlčení měly studovat za podmínek, které co možná nejvěrněji odpovídají situacím, za kterých spirála mlčení probíhá ve skutečnosti (Noelle-Neumann 1993: 42-47). Vhodným způsobem pro studium těchto fenoménů proto může být experimentální metodologie či metody strukturovaného laboratorního pozorování typické především pro oblast psychologie, ve které výzkumníci častěji než sociologové zkoumají podvědomé procesy.

Tímto způsobem se v diplomové práci vydáváme i my. Od zkoumaných jsme skrze dotazník sebrali proměnné, které se se spirálou mlčení pojí. Zároveň jsme se ale také v laboratorních podmínkách pokusili vytvořit co možná nejreálnější sociální situaci navrženou tak, aby se v ní spirála mohla projevit, a sledovali jsme, jak sociální aktéři skutečně jednají. Následně jsme v rámci analýzy prozkoumali, jaké důkazy pro existenci spirály mlčení najdeme v odpovědích na hypotetické dotazníkové otázky a ve skutečném chování jedinců v laboratorních podmínkách.

První kapitulu **TEORIE** věnujeme představení teorie spirály mlčení. Nejprve popisujeme kontext jejího vzniku, kterým je už zmíněný vědní obor věnující se výzkumu veřejného mínění a masové komunikace v 70. letech

minulého století. Dále přibližujeme hlavní intelektuální východiska teorie, kterými jsou až do antiky sahající myšlenková tradice upozorňující na sociální povahu lidí a na utlačivý charakter veřejného mínění a psychologické experimenty Solomona Asche a Stanleyho Milgrama zkoumající lidskou konformitu. Dále se v kapitole věnujeme představení samotné teorie spirály mlčení a nakonec popisujeme jednotlivé prvky, ze kterých se teorie skládá a které později zahrnujeme do analýzy. Objasňujeme také, které konceptualizace těchto pojmů volíme a které konceptualizace se objevují v pracích jiných výzkumníků. Další kapitola **CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY** začíná popisem cílů celé diplomové práce, na který navazuje soupis výzkumných otázek a cílů kvantitativní analýzy a představení testovaných hypotéz. Následuje kapitola **METODY SBĚRU DAT**, která začíná popisem přípravy šetření, pokračuje částí věnovanou průběhu sběru dat, jejíž součástí je i přiblížení podoby dotazníku, který respondenti vyplňovali. Kapitola je uzavřena soupisem omezení a limitů, se kterými se zvolená metodologie může potýkat, a jejich reflexí v kontextu této konkrétní práce. V další kapitole **PODOBA DAT A OPERACIONALIZACE PROMĚNNÝCH** se věnujeme popisu způsobu konstrukce a měření jednotlivých proměnných. V další kapitole **ANALÝZA** pomocí kvantitativní analýzy postupně testujeme všechny formulované hypotézy a představujeme zjištěné výsledky. Práci zakončuje kapitola **ZÁVĚRY**, ve které shrnujeme a interpretujeme nejdůležitější zjištění.

2 TEORIE

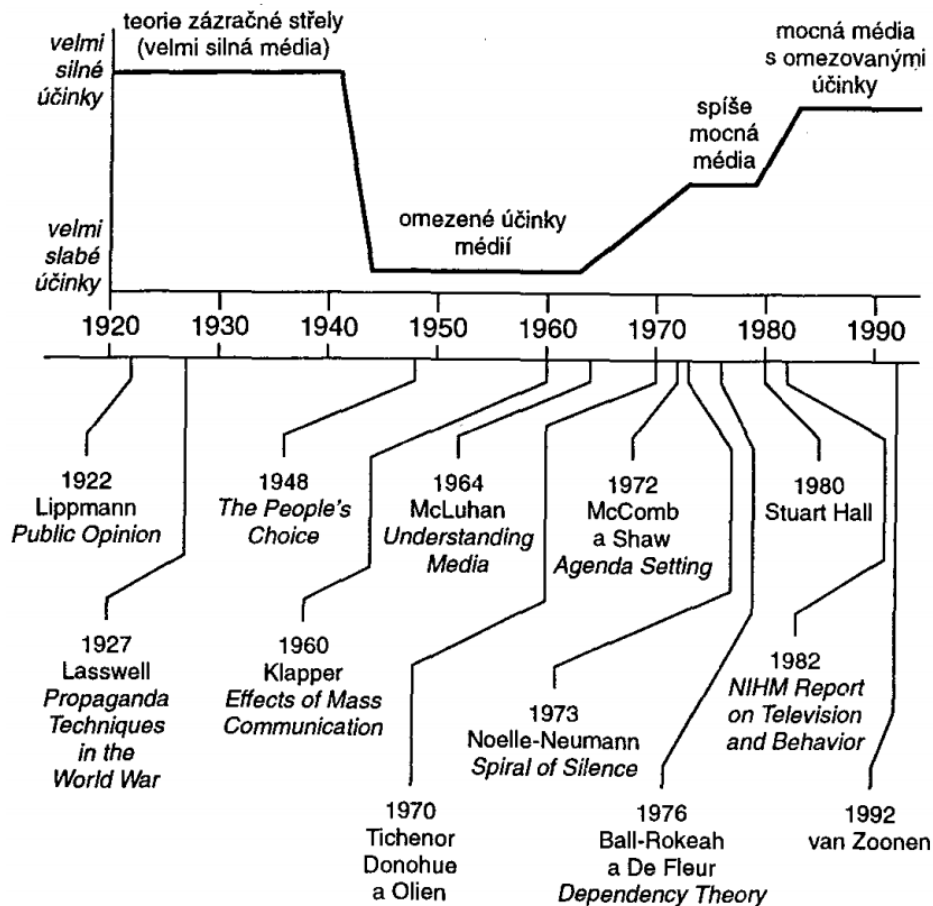
Obsahem této kapitoly je nejprve krátké představení kontextu vzniku teorie spirály mlčení – tedy stavu, v jakém se v 70. letech minulého století nacházel vědní obor věnující se výzkumu veřejného mínění a masové komunikace. Dále si přiblížíme dvě hlavní intelektuální východiska teorie – proud zdůrazňující sociální povahu lidí a utlačivý charakter veřejného mínění a psychologické experimenty Solomona Asche a Stanleyho Milgrama zkoumající lidskou konformitu. V další části popíšeme samotnou teorii spirály mlčení. Poslední část kapitoly věnujeme konceptualizaci základních pojmů, které se spirálou mlčení souvisejí a se kterými budeme pracovat v analýze. Také zde

přiblížíme, jaké konceptualizace volili další autoři věnující se studiu spirály mlčení.

2.1 Kontext vzniku spirály mlčení

Německá socioložka a politoložka Elisabeth Noelle-Neumann teorii spirály mlčení poprvé představila před více než 40 lety v roce 1972 na 20. mezinárodním psychologickém kongresu v Tokiu (Petersen 2012: 263) a nedlouho poté i v odborném časopise *Journal of Communication* (Noelle-Neumann 1974). Teorie se řadí k vědnímu oboru věnujícímu se výzkumu veřejného mínění a masové komunikaci. Celá tato výzkumná tradice je založená na předpokladu, že média mají účinky na lidskou společnost a chování jedinců (McQuail 1999: 359). Teorie vzniklé jako součást tohoto vědního oboru tedy jejich vliv obvykle zohledňují. Ačkoliv se síle účinků masových médií v této práci blíže nevěnujeme, jsou média podle spirály mlčení významným faktorem ovlivňujícím představu jedinců o rozložení názorů v jejich okolí (Noelle-Neumann 2004: 350). Právě z toho důvodu bývá teorie spirály mlčení řazena do této výzkumné oblasti. Vliv médií byl v době, kdy Noelle-Neumann teorii formulovala, považován za spíše silnější a důraz se kladl na studium dlouhodobých a nepřímých účinků na celou společnost, její uspořádání a dynamiku jejího vývoje. Pozornost se soustředila na kolektivní fenomény, mezi které patří třeba – pro spirálu mlčení stěžejní – názorové klima (McQuail 1999: 362-363; Jirák, Köpplová 2009: 378). Mezi další známé práce této doby patří třeba první studie o nastolování agendy od McCombse a Shawa (1972). Obrázek 1 vykresluje významné výzkumy 20. století spadající pod tento obor na časovou linku.

Obrázek 1: Časová osa významných výzkumů masové komunikace (Jirák, Köpplová 2003: 170).

2.2 Myšlenkové zdroje spirály mlčení

Mezi myšlenkovými zdroji spirály mlčení můžeme identifikovat jednak intelektuální tradici zdůrazňující sociální povahu jedinců a utlačivý charakter veřejného mínění, jednak psychologické experimenty věnující se lidské konformitě. Z těchto oblastí Noelle-Neumann čerpala, když se spirálou mlčení snažila vysvětlit pravidelnosti, které zpozorovala v datech z vlastního výzkumného šetření německé populace z let 1971 a 1972 realizovaného organizací *Institut für Demoskopie v Allensbachu* (Noelle-Neumann 1974: 43-46), kterou Noelle-Neumann v roce 1947 založila (Institut für Demoskopie Allensbach 2017).

Noelle-Neumann veřejné mínění vnímala jako nástroj sociální kontroly a jev zaručující sociální kohezi (Noelle-Neumann 1974: 43-45; Noelle-Neumann, Petersen 2004: 339-345). Veřejné mínění je podle ní celospolečenský konsenzus – názor, „... který může být veřejně pronesen bez strachu ze sociální izolace a ze kterého plynou i normy jednání dodržované danou společností“ (Noelle-Neumann 1974: 44). Lidský strach ze sociální izolace je tak silný, že vyhnout se mu je pro jedince mnohdy důležitější než jeho vlastní úsudek. Tuto vlastnost Noelle-Neumann označuje za základní podmínku sociální soudržnosti. Jsou to v podstatě nepsaná pravidla, která jedinci musí dodržovat, pokud chtějí žít bez strachu ze sociální izolace. Počátky této myšlenkové tradice sahají až do antiky. Velmi volně se k tomuto jevu vyjádřil už Aristoteles, když chtěl vyjádřit, že se ony nepsané normy vztahují i na státní aparát. „Kdo ztratí podporu lidu, přestane být králem.“ (Aristoteles citován in Noelle-Neumann 2004: 340) V 18. století tento pohled zdůrazňující socio-psychologické, podvědomé, reflexivní a emocionální mechanismy nahradil osvícenský přístup kladoucí důraz na rozum. Veřejné mínění začalo být vnímáno jako produkt racionálního rozhodnutí části kritických, dobře informovaných a zodpovědných občanů, které vzešlo z veřejné debaty. Sociální povaha jedince ustoupila do pozadí, i po tomto myšlenkovém obratu se ale stále ozývaly myslitelé hlásící se k předchozí tradici. Patřili mezi ně třeba Alexis de Tocqueville, Ferdinand Tönnies, Jamese Bryce a Floyd Allport, které Noelle-Neumann (1974) zmiňovala jako představitele tohoto pohledu hned v prvním textu věnujícím se spirále mlčení. V Pozdějších pracích zase upozorňuje například na Johna Locka, Jeana-Jacqua Rousseaua, George Herberta Meada nebo Ervina Goffmana (Noelle-Neumann: 2004). Všichni z nich v nějaké formě tematizovali veřejné mínění jako formu sociální kontroly, případně alespoň zdůrazňovali sociální podstatu člověka snažící se vyhnout izolaci.

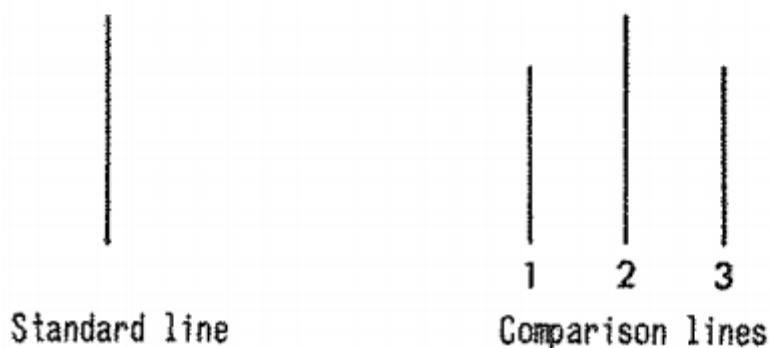
Výsledky psychologických experimentů Solomona Asche (1951, 1952) a Stanleyho Milgrama (1961), na které Noelle-Neumann také navazovala, potvrdily, že „lidé se izolace bojí víc než chybného úsudku, proto se přidávají k masám, i když s nimi nesouhlasí“ (Tocqueville citován in Noelle-Neumann

1974: 43, 45). Na začátku 50. let minulého století představil Solomon Asch výsledky více než padesátkrát replikovaného experimentu. Zkoumaní jedinci měli ve dvanácti kolech vždy určit, která ze tří nabízených čar je stejně dlouhá jako čára vzorová. Ve skupině osmi až desíti jedinců byl vždy pouze jeden testovaný. Zpočátku všichni odpovídali podle skutečnosti, po dvou kolech ale všichni kromě testované osoby začali vybírat stejnou špatnou odpověď. Ačkoliv bylo na první pohled patrné, která odpověď je správná, okolo 60 procent zkoumaných Američanů se zachovalo konformně a začalo podobně jako zbytek skupiny alespoň v nadpoloviční většině případů vybírat chybnou odpověď. Zjevnost správné odpovědi podle Noelle-Neumann vylučuje, že by jedinci ostatní napodobovali z druhého možného důvodu – kvůli snaze něco nového se naučit – a naopak potvrzuje, že motivem tohoto jednání byl sociální tlak a strach ze sociální izolace, jehož vliv na chování a úsudek lidí je významný a nezřídka se vyskytující (Noelle-Neumann 1993: 37-41).

Obrázek 2: Podoba Aschova experimentu (Asch citován in Noelle-Neumann 1993: 38).

The Asch Length-of-Line Experiment: Testing Conformity Due to Fear of Isolation

Subjects in the experiment were asked the following question: Which of the three lines on the right is equal to the standard line on the left?

Na začátku 60. let experimenty v mírně obměněné podobě zopakoval Stanley Milgram, aby otestoval, zda Aschovy experimenty platí i za hranicemi USA a nevypovídají pouze o konformitě Američanů. Ačkoliv se podíl konformistů v jednotlivých zemích lišil (od 80 procent Norů po 60 procent Francouzů), objevil Milgram tuto tendenci k sebepopření napříč evropskými národy.

2.3 Teorie spirály mlčení

Spirála mlčení je sociálněvědní teorie, která si klade za cíl vysvětlit formování a změny ve veřejném mínění. Teorie bývá často ztotožňována s jednoduchou hypotézou, že jedinci, kteří se se svým názorem cítí v menšině, se ve veřejné sociální situaci vyjádří s menší pravděpodobností než jedinci, kteří ve svém okolí cítí pro svůj názor podporu (Noelle-Neumann, Petersen 2004: 339). Ačkoliv tato hypotéza skutečně stojí v jádru teorie, existuje množství dalších podmínek a předpokladů, které musí naplněny, aby se spirála mlčení projevila. Jejich shrnutí nabízí autorka teorie ve svém posledním příspěvku (ibid: 349). Níže uvádíme některé z bodů teorie, která jsou pro naši práci relevantní:

- Většina lidí pociťuje strach ze sociální izolace. Ten Noelle-Neumann chápe jako strach z toho, že budou odmítnuti skupinou, ke které náleží.
- Protivit se dominantnímu názoru může ústít v sociální izolaci.
- Z tohoto důvodu si jedinci vytvářejí představu o tom, které názory jsou v jejich okolí uznávané a které zatracované. Snaží se také odhadnout, který názor posiluje a který naopak slábne.
- Lidé mají tendenci zdržet se veřejného vyjádření vlastního názoru, pokud pociťují, že by mohlo vyvolat nesouhlas, výsměch nebo opovržení, které značí hrozbu sociální izolace. Méně ochotně se také veřejně hlásí k názoru, jehož příznivců ubývá. Pokud naopak pro svůj názor cítí podporu, případně mají dojem, že příznivců jejich názoru přibývá, vyjádří se ochotně. Nejde o vědomé rozhodnutí, nýbrž o podvědomý proces.
- Slyšet jsou tedy především zastánci zdánlivě dominantního názoru. Jejich oponenti postupně nabývají přesvědčení, že jsou se svým názorem čím dál osamocenější a jejich ochota vyjádřit se se nadále snižuje. Zastánci

dominantního názoru se naopak veřejně vyjadřují čím dál ochotněji, protože svůj názor slyší všude okolo. Zdánlivě dominantní strana tak dále sílí, a naopak druhý názor se z veřejného prostoru vytrácí.

- Skutečné názorové rozložení v dané populaci nemusí determinovat, která strana se bude zpočátku jevit jako silnější.
- Spirála mlčení se projevuje pouze v souvislosti s tématy, jež v sobě mají silnou morální komponentu, která implikuje, že zastánci opačného názoru nejsou pouze hloupí, ale morálně špatní a zkažení. Musí se také jednat o kontroverzní problém, u kterého nebylo dosaženo celospolečenského konsenzu.
- Silnou roli v procesu hrají média, která jsou schopná vyvíjet sociální tlak a měnit představu jedinců o názorovém klimatu tím, že sama preferují určité hledisko. Preferovaná strana se pak jeví jako silnější.
- Spirála mlčení se v souvislosti s konkrétními tématy projevuje pouze v určitém ohraničeném časovém období a je spjatá s daným územním či kulturním celkem.

Vybrané předpoklady a koncepty plynoucí z představené teorie bude testovat i tato diplomová práce. Podle autorky (ibid: 352) je pro otestování teorie nezbytné od respondentů získat následující údaje: jejich názor; představu o tom, který názor dominuje; představu o budoucím vývoji názorového klimatu; ochotu vyjádřit vlastní názor. Se všemi těmito koncepty tento text pracuje, blíže se s nimi seznámíme v následující podkapitole. Noelle-Neumann do výčtu přidává také nutnost určit, do jaké míry jsou zvolená témata morálně laděna a který názor považují za dominantní média. K metodice výběru témat se krátce dostaneme v dalších kapitolách. Vliv médií na celý proces v této práci nezohledňujeme.

2.4 Konceptualizace základních pojmů

Následující část věnujeme konceptualizaci hlavních entit, které tvoří spirálu mlčení a které v analýze využíváme jako hlavní zkoumané proměnné.

Uvádíme také odlišné konceptualizace a pohledy, které se objevily v dalších výzkumech věnujících se spirále mlčení.

2.4.1 Strach ze sociální izolace

Prvním důležitým konceptem souvisejícím s teorií spirály mlčení je strach ze sociální izolace. Elisabeth Noelle-Neumann (1993: 37-57) v něm spatřovala příčinu toho, že se jedinci aktivně zajímají o názorové rozložení ve společnosti, podle kterého pak upravují své jednání, tedy ochotu se k danému tématu veřejně vyjádřit. Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, jednání v rozporu s veřejným míněním s sebou nese právě riziko sociální izolace, které se jedinci snaží vyhnout. Dlouhá tradice výzkumů vycházejících z teorie však způsobila, že se pojem strach ze sociální izolace stal zastřešujícím termínem pro větší množství odlišných konceptů. Konceptualizaci a operacionalizaci tohoto nejednotného pojmu se v nedávné době věnovali Hayes, Matthes a Eveland (2011: 2-11). Autoři ve svém pojednání v dostupné literatuře identifikovali hned několik pohledů na strach ze sociální izolace (ibid: 3-5). První myšlenková tradice ho považuje za **konstantu, kterou není třeba měřit**. Ve výzkumech spadajících do této kategorie strach ze sociální izolace nefiguruje jako samostatná měřená a analyzovaná proměnná. Druhý přístup strach ze sociální izolace vnímá jako **vlastnost určité kultury**. Jedinci náležící ke stejné kultuře se ve svém strachu ze sociální izolace liší méně než jedinci z odlišných kultur. Výzkumy hlásící se k této tradici se tímto způsobem snaží vysvětlit interkulturní rozdíly v síle vztahu mezi pocitem názorové shody s okolím a ochotou vyjádřit vlastní názor, který je v souvislosti se spirálou zkoumán nejčastěji. Posledním – dominantním – proudem je pohled na strach ze sociální izolace jako na **vlastnost jedinců**, která se ale u nich projevuje v odlišné míře. K této interpretaci přispěla i Noelle-Neumann (1993: 139-142), když mluvila o takzvaných avantgardistech a tvrdém jádru, kteří podle ní shodně mají velmi nízký strach z izolace, případně se jim ho podařilo nějakým způsobem překonat úplně. Výzkumníci spadající do této poslední kategorie se však nadále liší v tom, jestli strach ze sociální izolace považují za dočasný stav mysli nebo stálou osobnostní charakteristiku. První proud ho vnímá jako *reakci na potenciálně*

stresující situaci, třeba nutnost veřejně formulovat nepopulární názor, případně jako jev úzce spojený s určitým kontroverzním tématem (Neuwirth, Frederick, a Mayo 2007: 451-452). Odlišní jedinci mohou tyto stavy prožívat s různou intenzitou. Entitou je možné v tomto případě manipulovat, a to zvláště v experimentálních výzkumech. V opozici vůči tomuto proudu stojí pohled považující strach ze sociální izolace za *osobnostní charakteristiku*, která je víceméně konstantní napříč různými situacemi a se kterou se ve výzkumech nedá manipulovat, lze ji ale měřit. K této tradici se hlásí i námi využívaná konceptualizace. *Strach ze sociální izolace považujeme za osobnostní konstantu a také ho tak měříme.*

2.4.2 Názorové klima

Existují přinejmenším tři způsoby, jak lze tuto obvykle centrální nezávislou proměnnou konceptualizovat. První tradice ji považuje za ***pocit názorové shody s okolím*** a rozlišuje jedince, kteří mají pocit, že jejich názor sdílí většina ostatních, od jedinců, kteří cítí, že většina ostatních zastává opačný názor. K jakému názoru konkrétně se respondenti kloní, při tomto pojetí nehraje roli. Druhý přístup navrhuje proměnnou konceptualizovat s ohledem na názor jedinců a rozlišovat ***dva opačné názorové tábory*** (Noelle-Neumann, Petersen 2004: 351-352; Bodor 2012: 272-274). Autoři také shodně uvádí, že je třeba vzít v potaz, který názor je spojován s hrozbou sociální izolace. „Teorie spirály mlčení je spojena s konfliktem mezi dobrem a zlem, správným a špatným. (...) Jakmile se ve veřejném prostoru jeden názorový tábor začne považovat za deviantní, ozve se strach ze sociální izolace, který může spustit spirálu mlčení.“ (Bodor 2012: 273-274) Strach ze sociální izolace, který stojí za spirálou mlčení, je tedy podle nich pevně spojen s konkrétními tématy a především názory a je irelevantní, zda si jedinec myslí, že jeho názor na téma sdílí většina nebo menšina ostatních lidí (Noelle-Neumann, Petersen 2004: 352). Třetí způsob, jak lze na centrální nezávislou proměnnou pohlížet, je ***skrze optiku hrozby sociální izolací***. Pokud víme, který názor jedinec zastává a který považuje za dominantní, můžeme ho označit za příslušníka dominantního nebo naopak marginalizovaného názoru, jehož veřejné projevy mohou vést až k sociální

izolaci. V naší práci konceptualizujeme názorové klima prvním popsaným způsobem, považujeme ho za pocit názorové shody, který zkoumaný jedinec pociťuje.

2.4.3 Síla názoru

Už autorka teorie Elisabeth Noelle-Neumann připouštěla, že spirála mlčení nemusí platit pro všechny, když zmiňovala takzvané tvrdé jádro a avantgardisty. Obě skupiny mají dle ní společné to, že strach ze sociální izolace neznají, případně se jim ho podařilo nějakým způsobem překonat a nemají tak problém vyjádřit se bez ohledu na okolní názorové klima (Noelle-Neumann 1993: 139). Matthes, Morrison a Schemer (2010) ve své práci navrhují, že síla názoru by mohla být rozhodující veličinou oddělující jedince, kteří strach ze sociální izolace zažívají a pro které spirála mlčení platí, od zbytku. Různě konceptualizovaná názorová síla se v realizovaných výzkumech skutečně ukázala být spolehlivým prediktorem ochoty vyjádřit se (pro přehled viz Matthes, Morrison, Schemer 2010: 2-3). Z výsledků vlastního výzkumu těchto autorů navíc také plyne, že názorové klima u jedinců se silnějším názorem skutečně hraje menší roli při rozhodování, zda se veřejně vyjádřit či nikoliv. Z toho důvodu tento koncept zahrneme mezi nezávislé proměnné i v naší práci. Matthes, Morrison a Schemer sílu názoru vnímali jako ***míru, do jaké je jedinec o svém názoru přesvědčen***. Další způsob, jak lze sílu názoru vnímat, je považovat ji za ***vyhraněnost***, případně ***extrémnost*** vlastního názoru. Rozdíl mezi těmito dvěma pojetími ilustruje následující příklad: Jedinec například může zastávat názor, že některé oblasti zdravotnického systému je třeba reformovat a zároveň může být pevně přesvědčen o tom, že jeho názor je správný. Vykazuje tedy silnou víru ve vlastní názor, ale jeho názor je umírněný, vyhraněný názor by s využitím předešlého příkladu mohl znít třeba tak, že je zdravotnický systém třeba změnit celý od základů. Třetí způsob, jak lze sílu názoru konceptualizovat, je jako ***míru vlastní zainteresovanosti v dané problematice*** či jako ***důležitost***, kterou jedinec danému tématu propůjčuje. V naší práci jedince dle síly názoru dělíme do tří kategorií – osoby, které neví, na kterou stranu se ohledně dané problematiky přiklonit spolu s osobami, které deklarují, že nemají

na věc žádný názor; osoby, které se *spíše* přiklání k jednomu ze dvou názorů a nakonec osoby, které se *rozhodně* přiklání k jednomu ze dvou názorů. Spíše než názorovou vyhraněnost tedy *podobně jako Matthes, Morrison a Schemer (2010) měříme sílu názoru jako míru přesvědčení o vlastním stanovisku.*

2.4.4 Ochota vyjádřit vlastní názor

Ochotu vyjádřit vlastní názor lze měřit buď v **hypotetické nebo v reálné sociální situaci**. První možnost ve svých pracích využívala už autorka teorie Noelle-Neumann (1993: 16-18) a po ní řada dalších výzkumníků. Tento přístup se ve výzkumech na dané téma totiž objevuje nejčastěji (Glynn, Hayes, Shanahan 1997: 454, Scheufele, Moy 2000: 14). Výzkumy zkoumající hypotetickou ochotu vyjádřit se otázku obvykle formují tak, aby evokovala nějakou podobu hypotetické sociální situace, a následně od respondentů zjišťují, jestli by v takové situaci byli ochotni vyjádřit svůj názor na dané téma. Noelle-Neumann hypotetickou ochotu zjišťovala pomocí takzvaného *train testu*. Text její otázky vyzýval respondenty, aby si představili, že mají před sebou pětihodinovou cestu vlakem s někým, kdo dané téma otevře. Následoval dotaz, zda by jedinec byl ochotný svůj názor vyjádřit, nebo by si ho raději nechal pro sebe. Ve výzkumech teorie spirály mlčení se ale postupně začaly objevovat i hlasy, které navrhují ochotu vyjádřit se měřit nejen hypoteticky a projevují snahu situaci převést z hypotetické roviny do reálnější podoby. „... respondenti musí strach ze sociální izolace spojený s daným názorovým klimatem přímo cítit, nesmíme je pouze nutit, aby si tento sociální tlak představovali v hypotetické situaci,“ uznala ve své pozdější práci i autorka teorie (Noelle-Neumann, Petersen 2004: 351). Reakce na dané názorové klima, je dle ní podvědomá a dotazování o ní nemusí být schopni referovat. V hojně citované meta-analýze stávajících výzkumů na dané téma, prospěšnost této cesty zmiňují i Glynn, Hayes a Shanahan (1997: 461): „... budoucí výzkumy by se místo hypotetické ochoty vyjádřit měli zaměřovat na pozorování skutečné ochoty. (...) Je možné, že položky v dotazníku nedokáží vyvolat takové psychické rozpoložení, které nejspíš ústí ve spirálu mlčení. Experimentální výzkum by snad mohl lépe odpovědět na otázku, zda je ochota vyjádřit se ovlivněna názorovým klimatem.“

Šetření navazující na jejich zmiňovanou meta-analýzu potvrdilo (Hayes, Shanahan, Glynn 2000). Výzkumníci vyzvali respondenty, aby seřadili šest témat na základě toho, kolik ostatních lidí s jejich názorem na dané téma souhlasí. Poté je pozvali ke skupinovým debatám na daná témata. Před jejich začátkem respondenty vyzvali, aby témata seřadili podle toho, o kterých by se bavili nejraději. Následně porovnávali, jestli lze z prvního řazení usuzovat na druhé. Vztah mezi těmito proměnnými byl skutečně mnohem silnější, než jak plynulo z výsledku meta-analýzy. Debaty se nakonec neuskutečnily, měly pouze zvýšit reálnost situace a sociální tlak. Jejich doporučení dále potvrzují i výsledky výzkumu Scheufeleho, Shanahana a Leehe (2001), ve kterém autoři porovnávali ochotu vyjádřit se ve dvou situacích, přičemž jedna byla více reálná než druhá. Výzkumníci části respondentů položili obvyklou otázku, zda by byli ochotni vyjádřit svůj názor v hypotetické sociální situaci. Druhou část respondentů vyzvali k účasti na skutečné focus group, kde by se o daném tématu diskutovalo, a měřili jejich ochotu diskuze se zúčastnit. Jedinci ve druhé skupině byli méně ochotní vyjádřit se a jejich ochota více souvisela s nezávislými proměnnými jako jsou strach ze sociální izolace nebo názorové klima. O krok tímto směrem se pokusili také Ho a McLeod (2008). Ti porovnávali ochotu vyjádřit vlastní názor při komunikaci tváří v tvář a při počítačové komunikace. Jedince také vyzvali k účasti na jedné z těchto dvou forem diskuzí a pozvánku doplnili výzvou, ať deklarují procentuální pravděpodobnost, že se v daném kontextu vyjádří. Ochotu vyjádřit se tak nepozorovali přímo v dané situaci, ale ptali se, zda by se jedinci vyjádřili v situaci, která měla skutečně nastat. Následně zkoumali, které faktory s touto ochotou souvisí. Podobně postupovali i Jeffres, Neuendorf, Atkin (1999), ti od respondentů nejprve sebrali jejich názory a další nezávislé proměnné a následně se jich ptali, zda je mohou citovat ve třech různých kontextech – ve školním projektu a ve dvou typech médií. Dál v tomto přístupu zašli McDevitt, Kiouisis a Wahl-Jorgensen (2003). Ti analyzovali skutečné jednání respondentů při diskuzích tváří v tvář a ve virtuálních chatovacích místnostech. *Design našeho výzkumu umožňuje využít klasickou hypotetickou konceptualizaci, ale zároveň v laboratorních*

podmínkách vytváří i sociální situaci, ve které můžeme pozorovat skutečné chování respondentů

3 CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY

3.1 Cíle diplomové práce

Jak jsme již podrobně popsali v předešlé kapitole, existují dva způsoby, jak měřit ochotu vyjádřit se. Můžeme jedince vyzvat, ať si představí blíže definovanou hypotetickou sociální situaci a uvede, jestli by se jako její aktér byl ochoten vyjádřit, nebo zmíněnou situaci zajistíme a v jejím rámci pozorujeme, jak se jedinec skutečně chová. Jedním z hlavních cílů práce bylo vytvoření takové situace, ve které by bylo možné skutečné jednání pozorovat, a následná analýza získaných dat, která by se zaměřovala především na porovnání vztahů plynoucích ze spirály mlčení v těchto dvou kontextech.

3.2 Cíle analýzy, výzkumné otázky

Cílem analýzy je porovnat sílu vztahů mezi nezávislými proměnnými typicky měřenými v souvislosti se spirálou mlčení a závislými proměnnými, kterými jsou *deklarovaná ochota vyjádřit se v hypotetické situaci a skutečné jednání v reálné situaci*. Mezi nezávislé proměnné, které ze spirály mlčení plynou a které jsme měřili, řadíme koncepty rozebrané v minulé kapitole, jmenovitě tedy: *názorové klima, strach ze sociální izolace, síla názoru* a jejich sdružené vlivy. V rámci analýzy se tedy v sesbíraných datech pokusíme najít důkazy pro teorii spirály mlčení. Prozkoumáme, jestli využití závislé proměnné zachycující reálné chování jedinců nabízí pro spirálu mlčení skutečně více dokladů, jak napovídají výsledky předešlých výzkumů (podrobněji v další podkapitole).

Rádi bychom tedy v rámci analýzy našli odpovědi na tyto **výzkumné otázky**:

Jsou jedinci vykazující vyšší hypotetickou ochotou vyjádřit vlastní názor ochotnější svůj názor vyjádřit i v reálné situaci? Vykazují jedinci vyšší ochotu vyjádřit se k tématu v hypotetické nebo v reálné situaci?

Jak spolu souvisí názorové klima a ochota vyjádřit se v hypotetické situaci a v reálné situaci? Je vztah mezi názorovým klimatem a ochotou vyjádřit se silnější v hypotetické nebo v reálné situaci?

Jak spolu souvisí strach ze sociální izolace a ochota vyjádřit se v hypotetické rovině a v reálné situaci? Liší se vliv názorového klimatu na ochotu vyjádřit se u jedinců s různou mírou strachu ze sociální izolace? Jak se výše popsané vztahy liší v hypotetické a v reálné situaci?

Jak spolu souvisí síla názoru a ochota vyjádřit se v hypotetické situaci a v reálné situaci? Liší se vliv názorového klimatu na ochotu vyjádřit se u jedinců s různou silou názoru? Jak se výše popsané vztahy liší v hypotetické a v reálné situaci?

Mezi nezávisle proměnné, jejichž vztahy byly v souvislosti s reálnou ochotou vyjádřit se v realizovaných výzkumech již zkoumány, patří názorové klima a strach ze sociální izolace (Hayes, Shanahan a Glynn 2000; McDevitt, Kiousis, Wahl-Jorgensen 2003; Scheufele, Shanahan, Lee 2001). Do analýzy byl ale zapojen pouze jejich přímý vliv, nikoliv jejich vzájemná interakce, jak to – zde ale s využitím hypotetické ochoty vyjádřit se – učinil například Kim (2012). Neobjevili jsme ani zařazení interakce mezi silou názoru a názorovým klimatem mezi prediktory ochoty vyjádřit se v reálné situaci, podobně jak to s hypoteticky konceptualizovanou závislou proměnnou dělal třeba Matthes, Morrison a Schemer (2010). Do analýzy mezi prediktory tedy zapojíme i proměnné a jejich sdružené vlivy, které zatím v souvislosti s reálnou ochotou vyjádřit se zkoumány nebyly, ale které by podle výsledků výzkumů využívajících hypotetickou míru, měly souviset i s reálněji konceptualizovanou ochotou vyjádřit se. Následně porovnáme sílu těchto vztahů v obou kontextech. O porovnání se pokusili již zmínění Hayes, Shanahan a Glynn (2000), kteří sílu korelace mezi názorovým

klimatem a reálnou ochotou vyjádřit se srovnávali s průměrnou korelací, která vzešla z meta-analýzy 17 prací, ve kterých byla ochota vyjádřit se vždy konceptualizovaná v hypotetické rovině (Hayes, Shanahan, Glynn 1997). Porovnání síly vztahu mezi názorovým klimatem, strachem ze sociální izolace a ochotou vyjádřit se v hypotetické a reálné situaci učinil i Scheufele, Shanahan a Lee (2001). Blíže si jejich výsledky popíšeme v další podkapitole.

3.3 Hypotézy

Z výše uvedených výzkumných otázek tedy plynou následující hypotézy, které členíme do tematických celků podle zapojených nezávislých proměnných.

3.3.1 Názorová shoda

H1: Se zvyšujícím se pocitem názorové shody s okolím se zvyšuje ochota vyjádřit se.

Vztah mezi – mnohdy různě konceptualizovaným – názorovým klimatem a – opět různě konceptualizovanou – ochotou vyjádřit se je součástí téměř každého výzkumu souvisejícího s teorií spirály mlčení. Obvykle bývá také považován za základ a nejdůležitější vtaž plynoucí z této teorie (Neumann, Petersen 2004: 339). Evidence o něm je v dosud realizovaných výzkumech sice obvykle statisticky signifikantní, ale většinou velmi slabá (Hayes, Shanahan, Glynn 1997).

3.3.2 Strach ze sociální izolace

H2a: Se zvyšujícím strachem ze sociální izolace se snižuje ochota vyjádřit vlastní názor.

Souvislost rostoucího strachu ze sociální izolace se zvyšující se ochotou k autocenzuře identifikovali autoři Matthes et al. (2012). Jejich ochota k autocenzuře měla složit jako náhrada za klasicky konceptualizovanou hypotetickou ochotu vyjádřit se, která nebyla závislá na žádném konkrétním tématu a byla tak porovnatelná napříč národy. Pozitivní vliv strachu ze sociální izolace na ochotu autocenzurovat svůj názor v nepřátelském prostředí autoři objevili v 8 z 9 šetřených zemí. Negativní korelaci mezi strachem ze sociální

izolace a hypoteticky konceptualizovanou ochotou vyjádřit se potvrdil i výzkum Kima (2012). „... strach ze sociální izolace záporně a významně koreluje s ochotou vyjádřit se ve všech třech zapojených kontextech (vyjádření do televize, online fóra a zapojení se do běžné konverzace – *pozn. autorky*)“ (ibid: 315). V souvislosti s realističtěji konceptualizovanou ochotou vyjádřit se strach ze sociální izolace zkoumali Ho a McLeod (2008) a Scheufele, Shanahan a Lee (2001). Prvně jmenovaní analyzovali vliv strachu ze sociální izolace na ochotu vyjádřit se v situaci tváří v tvář a v online chatu. Strach ze sociální izolace se prokázal jako jeden z nejsilnějších faktorů snižující ochotu se v těchto dvou kontextech vyjádřit. K podobným závěrům došli i druzí jmenovaní. Ti strach ze sociální izolace identifikovali jako významný prediktor pro celý datový soubor, ve kterém byli zahrnuti jedinci, kteří vypovídali o své hypotetické ochotě vyjádřit se, s jedinci, kteří udávali svou ochotu zúčastnit se reálné debaty na dané téma. Poté, co tyto dvě skupiny zkoumali zvlášť, zjistili, že vliv strachu ze sociální izolace na ochotu vyjádřit se lze identifikovat pouze v realističtější situaci, kde figuroval dokonce jako jeden z nejsilnějších prediktorů. Všichni zmínění autoři strach ze sociální izolace konceptualizovali jako osobnostní charakteristiku jedince.

H2b: Názorové klima bude hrát důležitější roli v ochotě vyjádřit se u jedinců s vyšším strachem ze sociální izolace.

Tímto způsobem formulovaná hypotéza vychází z předpokladu, že strach ze sociální izolace je kauzální mechanismus propojující názorové klima s hypotetickou ochotou vyjádřit se. Ne mediační roli strachu ze sociální izolace se zaměřil už zmiňovaný Kim (2012). Z výsledků jeho výzkumu plyne, že u jedinců s vyšším strachem ze sociální izolace hraje názorové klima skutečně důležitější roli. Výsledky jeho výzkumu potvrzují i domněnky Noelle-Neumann o tom, že existují jedinci – takzvaní avantgardisté a pevné jádro – na které se spirála mlčení nevztahuje. Noelle-Neumann (1993: 139) příčinu jejich odlišnosti od zbytku populace spatřovala právě ve snížené míře strachu ze sociální

izolace. Stejný vztah s využitím realističtěji konceptualizované ochoty vyjádřit se jsme v dostupné literatuře neidentifikovali.

3.3.3 Síla názoru

H3a: Se zvyšující se silou názoru se zvyšuje ochota vyjádřit vlastní názor.

Vztah mezi silou názoru a hypoteticky konceptualizovanou ochotou vyjádřit svůj názor zkoumání podrobili autoři Matthes, Morrison a Schemer (2010). Pro podporu této hypotézy ale našli rozporuplnou evidenci. Objevili ji totiž pouze v jedné ze tří studií, o jejichž výsledcích ve zmíněném článku referují.

H3b: Síla vztahu mezi názorovým klimatem a ochotou vyjádřit se bude vyšší u jedinců se slabším názorem.

Matthes, Morrison a Schemer (2010) se ve svých třech studiích zaměřili i na mediační roli názorové síly. Jejich předpoklad, že názorové klima bude hrát větší roli v ochotě vyjádřit se u jedinců s méně vyhraněným názorem, se potvrdil. Autoři také spekulují, že takzvané pevné jádro a avantgardisty, na které se procesy popsané ve spirále mlčení nevztahují, od zbytku populace nemusí oddělovat jejich chybějící strach ze sociální izolace, ale spíš jejich názorová vyhraněnost.

Ochotu vyjádřit se autoři konceptualizovali pouze hypoteticky. Výzkum spirály mlčení, který by pracoval se silou názoru a jako závislou proměnnou by využíval reálné chování lidí, jsme v dostupné literatuře neobjevili.

3.3.4 Porovnání vztahů

Vztahy popsané v předchozích hypotézách prozkoumáme jednak s využitím závislé proměnné vyjadřující hypotetickou ochotu vyjádřit se, jednak s využitím závislé proměnné zachycující reálné jednání. Dále učiníme jejich porovnání. U přímého vlivu názorového klimatu a strachu ze sociální izolace očekáváme těsnější vztah v případě reálného chování než v případě hypotetické konceptualizace (Scheufele, Shanahan a Lee 2001: 317; Hayes, Shanahan a Glynn 2000: 54). Sdružené vlivy proměnných a vliv síly názoru na ochotu vyjádřit se v realistické situaci zatím dle našich informací nikdo

nezkoumal, proto pro jejich porovnání využijeme explorativní přístup. Z toho důvodu ohledně porovnání zkoumaných vztahů formulujeme pouze následující hypotézy.

H4a: *Síla vztahu mezi proměnnými názorové klima a ochota vyjádřit se bude vyšší v reálné než v hypotetické situaci. Očekáváme, že člověk cítící se v menšině se v reálné situaci vyjádří s menší pravděpodobností než v hypotetické situaci.*

Silnější vztah mezi názorovým klimatem a ochotou vyjádřit se v reálné než v hypotetické situaci očekáváme, neboť se podobně jako Hayes, Shanahan a Glynn (2000: 47) domníváme, že lidé budou mít tendenci sociální tlak dané situace podceňovat a tudíž budou přeceňovat ochotu vyjádřit se v nepřátelském prostředí. Výsledky analýzy jmenovaných autorů tento předpoklad potvrdily, síla vztahu byla v porovnání s výsledky jejich dřívější meta-analýzy, na kterou tímto výzkumem navazovali, vyšší. Ve výzkumech do meta-analýzy zahrnutých objevili autoři sice statisticky signifikantní ale velmi slabý vztah mezi názorovým klimatem a ochotou vyjádřit se, s 95procentní pravděpodobností se korelační koeficient pohyboval mezi hodnotou 0,028 a 0.080. Příčinu takto nízké hodnoty autoři spatřují právě v tom, že všechny analyzované články pracovali pouze s hypotetickou mírou a jako řešení navrhovali právě zkoumat ochotu vyjádřit se v reálnějším kontextu (Hayes, Shanahan, Glynn 1997). Sílu vztahu mezi názorovým klimatem ve dvou různě reálných situacích porovnávali také Scheufele, Shanahan a Lee (2001). I jejich výsledky naznačují, že jedinci jsou méně ochotní vyjádřit se v reálnější situaci a jejich ochota více souvisí s nezávislými proměnnými jako je názorové klima nebo strach ze sociální izolace.

H4b: *Síla vztahu mezi proměnnými strach ze sociální izolace a ochota vyjádřit se bude vyšší v reálné než v hypotetické situaci.*

Výsledky výzkumu Scheufele, Shanahana a Leeho (2001) naznačují, že lze v reálném kontextu očekávat těsnější vztah i mezi proměnnými strach ze sociální izolace a ochota vyjádřit se.

H4c: *Se zvyšující se hypotetickou ochotou vyjádřit se se jedinci spíše vyjádří i v reálné sociální situaci.*

Vzhledem k tomu, že jsou oba přístupy pouze rozdílným způsobem, jak změřit stejnou veličinu, očekáváme relativně silnou pozitivní korelaci.

H4d: *V hypotetické situaci jsou jedinci ochotnější vyjádřit vlastní názor než v reálné sociální situaci.*

Hypotézu tímto způsobem formulujeme v návaznosti na Scheufeleho, Shanahana a Leeho (2001). Autoři respondenty náhodně rozdělili do dvou skupin; jedné se ptali, do jaké míry by byli ochotni vyjádřit se v hypotetické sociální situaci, druhé skupině oznámili, že chystají na dané téma focus groups, a ptali se jich, do jaké míry by byli ochotni se dané focus group zúčastnit. „... respondenti v hypotetické skupině byli výrazně ochotnější vstoupit do diskuze než jedinci, od kterých jsme zjišťovali ochotu se diskuze skutečně zúčastnit“ (Scheufele, Shanahan, Lee 2001: 312).

4 METODY SBĚRU DAT

V této části představíme design výzkumu a popíšeme podobu dotazníku. Cílem zvoleného přístupu bylo od účastníků sebrat proměnné, se kterými výzkumy teorie spirály mlčení obvykle pracují, a dále vytvořit v laboratorních podmínkách dostatečně reálnou sociální situaci, ve které bychom jedince nechali jednat a následně mohli zkoumat jejich skutečné chování a nemuseli se spoléhat pouze na deklarovanou hypotetickou ochotu.

4.1 Příprava šetření

Analyzovaná data byla získána z vlastního laboratorního pozorování. To se uskutečnilo ve dvou termínech v červnu a v prosinci roku 2016. Prvního termínu se účastnilo 34 osob, druhého termínu se účastnilo 48 jiných osob. Jednalo se většinou o vysokoškolské studenty, jedince z našeho širšího sociálního okolí a další osoby, které se nám podařilo oslovit. Účastníky jsme sháněli prostřednictvím přímé návštěvy výuky na různých fakultách Západočeské univerzity, prostřednictvím facebookového profilu platformy *Laboratoř experimentální sociologie*¹, která v souvislosti s touto diplomovou prací a s diplomovou prací Bc. et Bc. Vítězslava Lounka vznikla, dále prostřednictvím informačních letáků a plakátů, které jsme umístili na různých místech v Plzni, a to především na místech spjatých se Západočeskou univerzitou, dále jsme účastníky zvali i během běžné každodenní interakce. Sběr dat se konal na půdě Západočeské univerzity v pronajatých počítačových učebnách. Finanční prostředky potřebné k realizaci výzkumu jsme získali prostřednictvím *Studentské grantové soutěže* na Západočeské univerzitě.² Ze zmíněného grantu jsme vypláceli i finanční odměnu účastníkům, která činila 150 korun na osobu.

Zájemci o účast starší 18 let se skrze webový formulář dostupný na zmíněné facebookové stránce přihlásili na termín, který jim vyhovoval. Po příchodu na místo konání byli účastníci rozděleni do menších skupin (3 až 5 osob, podle skutečného počtu příchozích). Bylo jim řečeno, že v těchto skupinách setrvají po celou dobu a že budou sdílet místnost i s ostatními skupinami, ale nijak s nimi interagovat nebudou. Následně byli usazeni k počítačům tak, aby neviděli na obrazovky dalších členů vlastní skupiny. Bylo jim řečeno, že spolu navzájem nemají hovořit, že jim kromě technických obtíží

¹ <https://www.facebook.com/LaboratorExperimentalniSociologie/>

² <http://www.zcu.cz/research/Grantovy-system/Studentska-grantova-soutez/Studentska-grantova-soutez-2017>

nebudou zodpovídány žádné dotazy a že jim veškeré pokyny budou zobrazeny na obrazovkách počítačů. Poté byli vyzváni, aby začali. S průběhem dopředu seznámení nebyli, pouze jim bylo řečeno, že vše bude trvat asi 40 minut. Respondentům byl na počítači zobrazen dotazník, prostřednictvím kterého spolu v některých částech navzájem interagovali.

4.2 Průběh šetření a podoba dotazníku³

Dotazník byl vytvořen pomocí počítačového programu *z-Tree*⁴. Jedná se o prostředí určené především k implementaci ekonomických a sociálněvědních experimentů. Dotazník se skládal ze čtyř sad otázek, přičemž každá sada se vztahovala k určitému tématu. Dále pak z otázek zjišťujících osobnostní konstanty jedinců, jako jsou třeba strach ze sociální izolace nebo socio-demografické údaje, které se nevztahují k určitému tématu, ale k osobě respondenta. V červnovém termínu jsme použili jiná témata než v prosincovém. Prosincový termín byl oproti červnovému rozšířený, jeho základ ale zůstal stejný, aby byla možná porovnatelnost napříč termíny.

Účastníci byli nejprve vyzváni, aby zadali své křestní jméno, a bylo jim oznámeno, že pod tímto jménem budou vystupovat v částech šetření, ve kterých budou interagovat s ostatními, a že na tuto interakci budou v zadání otázky upozorněni. Křestní jméno bylo od účastníků vyžadováno z toho důvodu, abychom zvýšili reálnost dané sociální situace a sociální tlak. Chtěli jsme docílit toho, aby měl jedinec dojem, že opravdu jedná za sebe a také že jedná se skutečnými sociálními aktéry.

Následovala baterie otázek měřící **strach ze sociální izolace**. Pětipoložkovou baterii vyvinuli a validovali Hayes, Matthes a Eveland (2011: 6-11), kteří podobně jako my strach ze sociální izolace konceptualizovali jako osobnostní charakteristiku jedince. Autoři vyvinuli jednodimenzionální baterii,

³ Přesné znění je součástí PŘÍLOHY.

⁴ <http://www.ztree.uzh.ch/en.html>

kteřá měří strach ze sociální izolace nezávislý na konkrétní situaci a považuje ho za odlišný koncept od obecné stydlivosti. Informace získané jejich baterií se také dostatečně liší od informací získaných konkurenční sedmipoložkovou baterií, kterou vyvinul Scheufele, Shanahan a Lee (2001) a ve zkrácené podobě se objevila také třeba ve výzkumu Hoa a McLeoda (2008). Dle jejich zjištění tato konkurenční baterie měří přinejmenším dva koncepty – tendenci vstupovat do konfliktních situací a strach ze sociální izolace, který je ale navázán na situace spojené s nutností veřejně pronést deviantní názor. Neměří tedy strach ze sociální izolace jako osobnostní charakteristiku nezávislou na situaci. Konkurenční baterie také více koreluje s obecnou stydlivostí. Přístupy využitě v dalších výzkumech obvykle vznikaly ad hoc pouze pro účely dané studie a výzkumníci obvykle dále netestovali jejich validitu, reliabilitu ani jednodimenziálnost (Hayes, Matthes, Eveland 2011: 5). Respondenti u každé z pěti položky námi využitě baterie volili z pěti možností Likertovy škály od „rozhodně souhlasím“ po „rozhodně nesouhlasím“.

Poté byla účastníkům zobrazena sada otázek vztažená k danému tématu. Nejprve jsme zjišťovali jedincův **názor**. Respondentům jsme nabídli pětistupňovou škálu, na jednom jejím konci byla možnost „rozhodně názor A“ a na druhém konci „rozhodně názor B“, kromě střední hodnoty „nevím“ jsme jedincům nabídli i šestou možnost „nemám žádný názor“. Dále jsme se respondentů ptali, jak se s nimi dle jejich názoru **shoduje jejich okolí**. Pro tento účel jsme využili upravenou verzi otázky, se kterou pracovali třeba Francis Dalisay et al. (2012). Ti se ptali, do jaké míry s jedincem souhlasí jeho rodina, přátelé, většina obyvatel jeho země a většina obyvatel jeho země v budoucnu. My jsme se jedinců ptali na to, do jaké míry s nimi souhlasí *lidé, se kterými se mohou běžně potkat, a obyvatelé celé České republiky* a jak s nimi dle nich budou tyto dvě skupiny souhlasit za rok. Respondenti vybírali z pěti možností Likertovy škály sahající od „rozhodně se mnou souhlasí“ po „rozhodně se mnou nesouhlasí“. Proměnné vycházející z dosud popsaných otázek budou využity jako **nezávisle proměnné**. Další baterií jsme zjišťovali **hypotetickou ochotu vyjádřit se** k tématu v několika situacích, konkrétně šlo o *rozhovor se známými*,

večírek, diskuzní fórum na internetu, cestu vlakem nebo autobusem, veřejné shromáždění a rozhovor do médií. Zvolili jsme některé kontexty, které ve svých výzkumech používali opět Dalisay et al. (2012) a Kim (2012). Respondenti vybírali z pěti možností od „nebyl/a bych ochotný/á vyjádřit svůj názor“ po „byl/a bych ochotný/á vyjádřit svůj názor“. Tímto způsobem jsme získali první z využívaných **závisle proměnných**. Tato sekce byla zakončena otázkou zjišťující, který názor si jedinec spojuje se sociální izolací. Využili jsme formulaci, kterou validovala Noelle-Neumann (1993: 55).

Po zodpovězení výše uvedených otázek se účastníkům zobrazila takto formulovaná výzva:

Pokud chcete, můžete nyní svůj názor sdělit ostatním účastníkům ve Vaší skupině. Krátce vlastními slovy napište, co si myslíte o kouření v restauracích – měl by ho o něm rozhodovat stát nebo majitelé podniků? Svůj názor můžete zdůvodnit. Odpověď na tuto otázku se pod Vaším křestním jménem zobrazí ostatním účastníkům, Vám se na oplátku zobrazí odpovědi ostatních. Pokud nechcete odpovídat, můžete pole nechat prázdné.⁵

Tímto způsobem jsme získali **druhou závislou proměnnou – zda se účastník ve veřejné situaci k tématu vyjádří či nikoliv**. Účastníkům se na další stránce zobrazila jejich odpověď spolu s odpověďmi ostatních. Tento krok měl opět zvýšit reálnost situace. Jeho cílem bylo zajistit, že pozorované jednání respondentů bude veřejné a orientované na další lidi podobně, jako je v tomu ve skutečné sociální situaci, kterou jsme se v laboratoři pokoušeli napodobit.

⁵ Výzva byla analogicky formulována i pro zbylá témata.

Všechny předchozí otázky – kromě baterie zjišťující míru sociální izolace, která není nijak spjatá s konkrétními tématy – se opakovaly pro 4 různá témata.

V prvním termínu šlo o témata:

1. Měl by kouření v restauracích regulovat stát, nebo by o něm měli rozhodovat majitelé restaurací?
2. Měla by být pro všechny studenty středních škol povinná maturita z matematiky?
3. Měl by veřejnoprávní média financovat stát, nebo by měla být placena z koncesionářských poplatků?
4. Jsou ženy v některých oblastech života oproti mužům znevýhodněné nebo tomu tak není?

Ve druhém jsme využili následující témata:

1. Přáli byste si referendum o vystoupení z Evropské unie i v České republice?
2. Souhlasíte s tím, jakého prezidenta si Američané před nedávnou dobou zvolili?
3. Měl by být v České republice znovu zaveden trestný čin hanobení prezidenta?
4. Je podle Vás v pořádku, když politici zároveň vlastní média, nebo v tom spatřujete problém?

Témata jsme se snažili volit tak, aby byla v dané době aktuální, aby v sobě měla morální komponentu a aby u nich byl potenciál, že na ně jedinci budou mít různé názory. „Spirála mlčení se objevuje pouze ve spojitosti s tématy, které v sobě obsahují silnou morální komponentu, tedy v situacích, ve kterých roli hraje ideologie, agitace a emoce,“ (Noelle-Neumann, Petersen 2004: 349). Podle autorky teorie je také důležité volit kontroverzní témata, u kterých nebylo dosaženo celospolečenského konsenzu. Zásadní je podle ní také správně položená otázka. Pokud se budeme ptát, jestli lidé podporují ochranu životního prostředí, nedáváme prostor pro rozepři a spirálu mlčení pravděpodobně pozorovat nebudeme. Vhodnější by bylo se ptát, jak velkou prioritu na úkor ekonomického růstu by ochrana přírody měla mít nebo které

konkrétní ochranné politiky, by měly být zavedeny (ibid). Při výběru témat jsme se spoléhali na vlastní odhad a zběžnou rešerši soudobého tisku a dalších mediálních obsahů, neměli jsme k dispozici výsledky podrobné analýzy mediální ani veřejné agendy, která by nám při rozhodování o aktuálnosti tématu mohla pomoci, a neměli jsem ani výsledky průzkumu veřejného mínění, na základě kterých bychom mohli usoudit, jaká témata jsou v danou dobu kontroverzní. Nerealizovali jsme ani předvýzkum, který by nám zase mohl napovědět, jaká témata jedinci považují za morálně laděná.

V prvním termínu jsme v tomto bodě od účastníků sesbírali socio-demografické údaje a **sběr dat skončil**. Dosud popsaná část v druhém termínu proběhla beze změn, aby byla možná srovnatelnost získaných dat. Prosincový termín jsme navíc rozšířili ještě o následující část, která si kladla za cíl zjistit, jaký vliv na jedince má samotný průběh šetření. Do finální podoby analýzy jsme se ale proměnné získané v této části nakonec rozhodli nezařadit. Otázky ale byly součástí šetření, proto jim prostor věnujeme i zde. Pro připomenutí jsme v tomto bodě účastníkům znovu zobrazili vyjádření ostatních k prvnímu tématu, na další straně jsme je pak vyzvali, aby na tato vyjádření ještě jednou reagovali, pokud mají zájem. V dalším kroku jsme jim opět jejich reakci a reakce ostatních zobrazili. Tato sekvence se opět opakovala pro všechna 4 témata. Následovala otázka, zda se se svými názory ve skupině jedinci cítili v menšině nebo ve většině. Respondenti opět měli možnost svou odpověď volit na pětibodové Likertově škále od se „svým názorem na toto téma jsem se cítil/a v silné většině“ po „se svým názor na toto téma jsem se cítil/a rozhodně v menšině“ se střední hodnotou „zhruba polovina lidí se mnou souhlasila a polovina byla proti“, k dispozici byla také šestá možnost „nevím“. Poté jsme se ptali, zda jedinci takové názorové rozložení čekali. K dispozici měli odpovědi „ano“, „ne“ a „nevím“. Tyto otázky jsme také zopakovali pro každé téma zvlášť. Dotazování zakončila baterie zjišťující některé **socio-demografické údaje**, mezi které patřilo *pohlaví, věk, vzdělání, ekonomická aktivita* (zaměstnaný, student, důchodce, ...) a *příjem domácnosti*.

4.3 Metodologické limity

Spirála mlčení popisuje podobný aspekt sociální povahy lidí, jaký odhalily výše popsané Aschovy experimenty. Zřejmě i z toho důvodu je pro jejich zkoumání vhodná podobná metodologie – přímá observace zkoumaného jednání (Noelle-Neumann 1993: 38-39). Západní kultura, která prošla obdobím osvícenství, má obvykle problém si existenci této sociální povahy jedinců přiznat a smířit se s ní. Důraz je většinou kladen na rozum, nezávislost, svobodnou vůli a osobní zodpovědnost. Hlasy upozorňující na druhou – sociální – stránku lidí, která se zoufale snaží vyhnout sociální izolaci a operuje spíše v lidském podvědomí, byly a jsou obvykle marginalizovány. Existence této lidské stránky totiž odporuje dominujícímu demokratickému ideálu a představě o racionálním a nezávislém jedinci, který své činy staví na důkladném posouzení kladů a záporů daného jednání. Autoři také popisují příklady známých teoretiků, kteří se po prezentaci těchto myšlenek setkali s vášnivým odmítnutím (Noelle-Neumann, Petersen 2004: 341-345). Popírání kolektivní sociální povahy lidí se však neomezuje pouze na teoretiky, ale je vlastní všem jedincům, kteří v dané kultuře žijí. Svědčí o tom i označení jako „konformista“ (v originále conformist – *pozn. autorky*) nebo výraz „kam vítr, tam plášť“ (v originále hanger-on – *pozn. autorky*). „Není to nálepka, se kterou se lidé rádi ztotožňují, i když mnozí souhlasí s tím, že takoví lidé existují.“ (Noelle-Neumann 1993: 40) Možná i z toho důvodu se spirála mlčení potýká se slabou empirickou evidencí v případě hypoteticky formulované závislé proměnné (Hayes, Shanahan, Glynn 1997). Jedinci se totiž v dotaznících k takovému chování nehlásí (Noelle-Neumann 1993: 42). S podobným jevem by se zřejmě setkal i Solomon Asch studující lidskou konformitu, když by se zkoumaných místo pozorování ptal, jestli by byli ochotní zapřít vlastní – správný – názor jenom kvůli tomu, že by s nimi ostatní nesouhlasili. Lidé by si podobné jednání jistě neradi přiznali, protože by tak popřeli svůj rozum a svobodnou vůli, zároveň by si ale daného jednání ani nemuseli být vědomi, protože – jak už bylo zmíněno – probíhá v podvědomí. Je velice těžké se do dané sociální situace vcítit a uvědomit si skutečný sociální

tlak, který by na osoby působil, dokud jej jedinci skutečně nezažijí (Hayes, Shanahan a Glynn 2000: 47).

Pro překonání tohoto problému je tedy možné zvolit metodu přímého strukturovaného pozorování. „Zásah výzkumníka spočívá v tom, že danou událost nebo situaci vyvolá, aby mohl snadněji poříditi její záznam.“ (Shaughnessy, Zechmeister, Zechmeister 2012: 103) Strukturované pozorování se může odehrávat v přirozeném prostředí pozorovaných, ale také v laboratoři (ibid: 104). „... metoda je na půli cesty mezi pasivním pozorováním v přirozeném prostředí bez zásahu výzkumníka a systematickou kontrolou a manipulací nezávislých proměnných, která se běžně dějí při laboratorních experimentech“ (ibid: 105). Tento přístup jsme zvolili i pro náš sběr dat. Strukturované pozorování sice překonává některé nedostatky dotazníkového šetření – správně designovaná situace může v jedincích vyvolávat podobné pocity a procesy, které zažívají během reálných situací. Jednání, které během laboratorní interakce vykážou, se tedy tomu reálnému ve skutečných životních situacích může blížit více než jednání, které deklarují v dotaznících. Z výše popsaných důvodů se lze domnívat, že respondenti budou své chování v dotaznících prezentovat jako promyšlenější a racionálnější, než jaké je ve skutečné situaci, kdy na ně působí sociální tlaky. Vytvoření umělé situace v laboratorním prostředí, která má napodobovat určitou reálnou situaci, s sebou ale nese jiná, sobě vlastní, rizika a zkreslení, která je třeba brát v potaz. Je nutné především zvážit, do jaké míry pozorované jednání odpovídá tomu skutečnému, které se objevuje v přirozeně vznikajících situacích. Sociální vědy si tuto metodologii vypůjčily od věd přírodních. Cílem výzkumníků využívajících tyto přístupy je obvykle závěry zkoumání zobecnit i za zdi laboratoře. U přírodních věd je tento cíl snadno dosažitelný – přírodní zákony platí při dodržení stejných podmínek všude. Lidské jednání ale může citlivě reagovat na množství faktorů, které se objevují v laboratoři, ale nikoliv ve skutečném světě (nebo naopak), a které je obtížné kontrolovat (Levitt, List 2007: 153-154). V následující sekci se podíváme na obecné problémy, se kterými se tato metodologie potýká, a poté je rozebereme v kontextu vlastního výzkumu.

4.3.1 Vědomí dohledu nad chováním

Velké množství zkreslení, které s sebou strukturované pozorování v laboratoři přináší, souvisí s tím, že si je zkoumaná osoba vědoma, že je její chování pozorováno a zaznamenáváno. Jedinci se výzkumníkovi typicky snaží vyhovět, obvykle se chovají tak, jak si myslí, že by měli, aby pomohli úspěšnému průběhu šetření. Tento problém se většinou překonává tím způsobem, že se před zkoumanými tají, čeho přesně se výzkum týká (Shaughnessy, Zechmeister, Zechmeister 2012: 126-127; Levitt, List 2007: 158-159). Vědomí dohledu respondenty ale zároveň vede k tomu, aby se chovali více v souladu se společenskými konvencemi a očekáváními, než jak by činili bez dohledu. „Jedinci si po použití toalety spíš umyjí ruce, když je s nimi v místnosti někdo další.“ (Harris, Munger citováni in Levitt, List 2007: 162)

4.3.2 Chybějící důsledky jednání

Protikladně může působit vědomí, že se jedná pouze o modelovou situaci, ze které neplynou žádné závazky. Zkoumaní vědí, že po skončení pozorování půjdou domů a jejich jednání nebude mít žádné důsledky. Nemají tedy co ztratit. Jednání ve skutečném světě s sebou ale důsledky nést může (Levitt, List 2007: 159-160). Mohou se tak tedy chovat odvážněji a více vystupovat proti sociálním konvencím, než jak by si dovolili v běžných sociálních situacích.

4.3.3 Kontext přinesený z vnějšího světa

Ačkoliv modelové situace v laboratořích s sebou nenesou tak silné důsledky jako jednání v reálném životě – a respondenti jsou schopni to rozlišit – poukazují někteří autoři na to, že jedinci si s sebou do laboratoře i tak přináší kontext z vnějšího světa. V laboratorních situacích, které jedincům připomínají zážitky z reálného života, se jedinci mají tendenci chovat podobně, jak by se chovali v běžném životě, i když se tomu výzkumníci v některých případech snaží zabránit. Zkoumaní se tedy mohou i v situacích, které jsou designované pro studium jednorázových interakcí, chovat, jako by situace následky měly mít. Jsou na to totiž zvyklí z běžného života (ibid: 162-164).

4.3.4 Anonymita

Anonymita v laboratorním pozorování obvykle panuje jednak mezi výzkumníkem a zkoumaným – výzkumník obvykle není schopen přiřadit záznamy ke konkrétnímu jedinci – a také navzájem mezi zkoumanými. To může oproti reálnému jednání, kde lidé obvykle figurují neanonymně, snižovat míru konformity a sociální přijatelnosti jednání (ibid: 161-162).

4.3.5 Samovýběr

Jedinci, kteří se přihlásili jako dobrovolníci, se mohou systematicky lišit od jiných lidí. Obvykle se jedná o lidi se zájmem o vědu, kteří chtějí asistovat při získávání nového poznání (ibid: 165-166).

4.3.6 Omezená možnost volby a limitované časové rámce

V uměle vytvořené situaci jedinci obvykle vybírají z omezenější škály možností, než jaké je jim reálně dostupná. Na své jednání mají také ohraničený – a obvykle arbitrárně ustanovený – časový rozsah, což může mít na jejich chování vliv. Je také možné, že jedinci by se podobné sociální situace ve skutečnosti nezúčastnili – je jim třeba natolik nepříjemná, že by podnikli kroky, aby se jí vyhnuli. Účast v šetření je ale nutí jednat. Je tedy možné, že závěry mohou vznikat na základě chování osob, které se odpovídajícím situacím ve skutečném životě vyhýbají (ibid: 166-168).

4.3.7 Zkreslení na straně výzkumníka

Výzkumník selektivně vybírá, které chování zaznamená. Jeho výběr může být ovlivněn očekáváními a hypotézami formulovanými ještě před začátkem pozorování. Zaznamenané jednání badatel také může v důsledku těchto předem vytvořených předpokladů dezinterpretovat. Řešením může být neseznamovat pozorovatele s očekáváními a cíli výzkumu. Dalším způsobem, jak zkreslení na straně pozorovatele zmírnit, je využít pro záznam jednání techniku, která automaticky registruje vše, co se děje. Ani tato možnost ovšem daný typ zkreslení neeliminuje zcela. Pozorovatel stále výsledný dojem může ovlivnit například volbou způsobu zaznamenávání nebo úhlu a vzdálenosti, ze kterého bude například pořizovat videozáznam. Obecněji lze také namítnout, že

výzkumník může sice přesně zachytit situaci, která ale může být na základě jeho předpokladů nevědomě vytvořena tak, aby generovala určité jednání (ibid: 131-132).

4.3.8 Omezení v kontextu našeho výzkumu

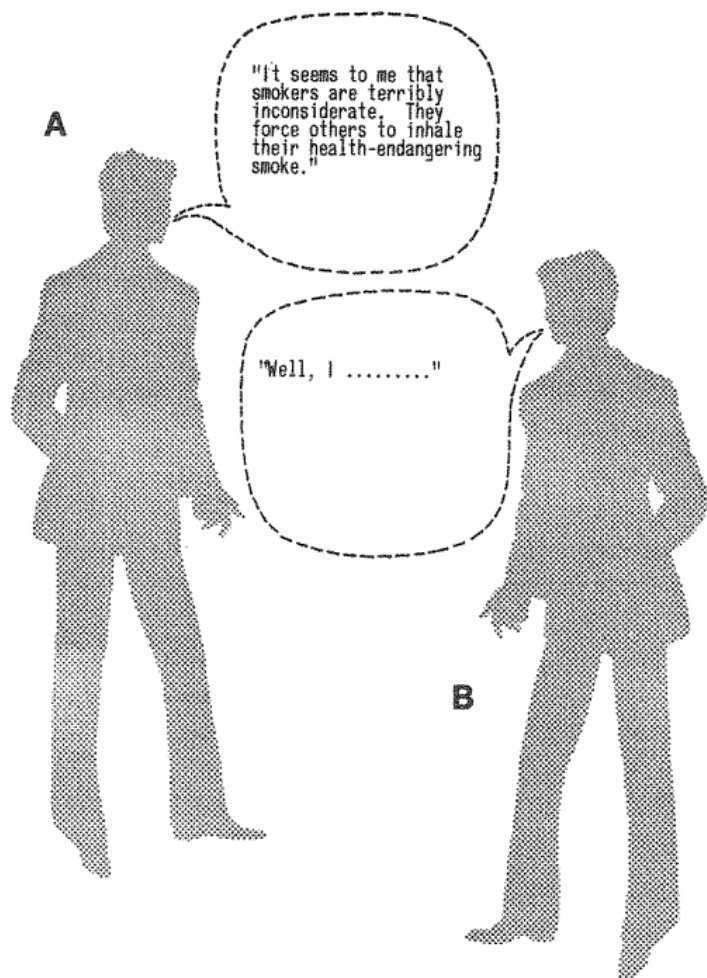
Zamyslíme-li se nad výše popsányými omezeními v kontextu našeho výzkumu je nutné připomenout si cíl naší práce – tedy především porovnat, jestli lze vztahy plynoucí ze spirály mlčení identifikovat spíše při využití závislé proměnné zachycující hypotetické chování nebo při využití proměnné, která zachycuje skutečné chování jedinců. Ve výzkumu tedy využíváme klasickou dotazníkovou otázku a také výše popsané strukturované pozorování v laboratorních podmínkách. Nelze popřít, že by se našeho pozorování některé výše popsané nedostatky netýkaly. V následujících odstavcích si popíšeme, která omezení se našeho výzkumu vyskytují a jak proti nim bojujeme. Je ale třeba také brát v potaz, že se omezení vztahují také na situace, kdy jedinec odpovídá na dotazníkovou otázku, obojí je totiž součástí stejného laboratorního sezení. Respondent si je při odpovídání na dotazníkovou otázku také vědom, že je jeho jednání zaznamenáváno, snaží se výzkumníkovi vyhovět, míra anonymity je shodná, z odpovědi mu neplynou žádné důsledky, má na výběr pouze omezenou škálu odpovědí a odpovídá v omezeném časovém rámci a do výzkumu – se alespoň v našem případě – sám vybral. Podmínky a výše popsaná omezení jsou tedy stejná. Přístup využívající strukturované laboratorní pozorování se ale liší zejména v tom, že skutečně vytvoří situaci, ve které jedinci konají. Situace je sice uměle vytvořená, ale i tato uměle vytvořená situace by měla v respondentech dokázat alespoň do jisté míry vyvolat ony procesy a pocity, které se objevují v reálných sociálních situacích. Dotazníková otázka je naopak sociálních tlaků prostá, případně je míra jejich výskytu alespoň snižená. Kromě tohoto rozdílu by z hlediska vyskytujících se omezení měly být oba způsoby sběru dat ohledně ochoty vyjádřit se v hypotetické a reálné sociální situaci shodné, proto vytváří vhodnou půdu pro srovnání, které v rámci analýzy zamýšlíme provést a které jsme podrobně popsali v kapitole 5 CÍLE, VÝZKUMNÉ OTÁZKY, HYPOTÉZY.

Vyvolat v respondentech skutečný strach ze sociální izolace v rámci dotazníkového šetření se pokoušela už Noelle-Neumann. Reálnost situace a s ní související sociální tlak se snažila navozovat takzvaným threat testem (Noelle-Neumann 1993: 42-47). Následně zkoumala, jestli má threat testu vliv na ochotu vyjádřit se v hypotetické dotazníkové otázce. Threat test je nástroj, který si Noelle-Neumann vypůjčila z diagnostické psychologie. Jedinci je zobrazen náčrt sociální situace – dialog, ve kterém jedna osoba pronáší opačný názor, než jaký má respondent, a druhá osoba, která má představovat respondenta, pronese pouze malou část odpovědi na protikladný názor. Úkolem respondenta je rozepsanou větu doplnit (viz Obrázek 3). Cílem tohoto nástroje není zjistit, co jedinec doplní, nýbrž ho přimět, aby si situaci do jisté míry prožil a skutečně tak zažil sociální tlak a strach ze sociální izolace. Výsledkem jejího field experimentu zaměřeného na vliv threat testu na ochotu vyjádřit se bylo, že jedinci, kteří threat test podstoupili, deklarovali skutečně menší ochotu se v hypotetické sociální situaci vyjádřit než ostatní.

Obrázek 3: Threat test (Noelle-Neumann 1993: 45).

The Threat Test

Picture used with a sentence-completion test in an interview with smokers to simulate the reality of being intimidated by a strong contrary opinion. The necessity of completing the sentence which has been started leads to experiencing the situation more intensely. Afterwards, one measures to see whether the verbal threat has influenced the tendency to speak out or remain silent.

Přenést sociální tlak, se kterým se v životě běžně setkáváme, do námi vytvořené umělé situace bylo i naším cílem. Snažili jsme se v laboratorních podmínkách vytvořit prostředí, které by co možná nejvěrněji připomínalo reálnou sociální situaci. Kontext, který si jedinci do laboratoře přinesli z běžného života, v našem případě nepovažujeme za problém, ale spíš za cíl. Nesnažili jsme se vytvořit situaci, která by oproti jednání ve skutečném světě měla nějaká specifika, snažili jsme se spíš podpořit, aby jedinci své běžné chování zreprodukovali v námi vytvořených podmínkách. Z toho důvodu jsme respondenty nechali konat pod vlastním jménem a v malých skupinách. Jedinci v dané skupině byli před začátkem pozorování seznámeni a po celou dobu na

sebe viděli. Snažili jsme se tedy narušit anonymitu mezi zkoumanými subjekty. Malá velikost skupin zase měla umožnit, aby si jedinci ostatní osoby ze skupiny zapamatovali a věděli, že jednají se skutečnými lidmi. Doufali jsme, že toto vědomí zvýší sociální tlak a donutí jedince chovat se podobně, jako by to dělali v běžném životě. Domníváme se, že by ani vědomí dohledu nemuselo chování jedinců v této konkrétní situaci výrazným způsobem ovlivnit, neboť zkoumané jednání je jednáním sociálním, orientovaným na ostatní lidi, a i v běžném životě je pod dohledem, přinejmenším v tom smyslu, že se děje před svědky. Rozdíl může spočívat především v tom, že v běžném životě toto jednání není zaznamenáváno a plynou z něj větší důsledky. Spekuluje také, že jedinci, kteří se dobrovolně přihlásí do laboratorního zkoumání budou trpět menším strachem ze sociální izolace a budou méně konformní. Pokud by to mu tak bylo, dalo by se uvažovat nad tím, zda se procesy popsané v teorii spirály mlčení v našem vzorku neprojeví slaběji než ve zbytek populace. Rozšířit motivace jedinců vedoucí k účasti na šetření z pouhé touhy pomáhat vědě jsme se pokusili tím, že jsme jim za účast nabídli finanční odměnu. Doufali jsme, že se nám tak podaří přilákat i jedince, kteří se podobných šetření obvykle neúčastní. Zkreslení ze strany výzkumníků jsme se snažili překonat tím, že pozorování neprováděli vyškolení pracovníci, jak bývá obvyklé. Laboratorní interakce zkoumaných jedinců probíhala skrze počítače a rovnou tak generovala data. Záznamy o ní tedy vznikaly automaticky.

5 PODOBA DAT A OPERACIONALIZACE PROMĚNNÝCH

V této kapitole představíme proměnné, které v analýze používáme, a popíšeme způsob jejich konstrukce. Krátce popíšeme i podobu sesbíraného datového souboru.

5.1 Podoba dat

Každého jedince jsme se ptali na čtyři sady otázek pokaždé vztažených k jinému tématu, ke každému respondentovi tak náleží 4 pozorování, tedy 4 řádky v datové matici složené z identických proměnných. Základní – dlouhá – podoba dat má tedy 328 řádků pozorování (Kabacoff 2011: 113-116).

V datovém souboru jsou sloučeni jedinci z obou termínů sběru dat. U prvních 136 pozorování se opakovala témata z prvního termínu, u dalších 192 případů témata z druhého termínu.

Část analýzy, jak bude popsáno v další kapitole, jsme prováděli zvlášť pro každé téma. Datový soubor jsme tak rozdělili na 8 částí, v každém podsouboru zůstala pozorování vztahující se k jednomu tématu. Podsoubory vztažené k tématům z prvního termínu mají 34 pozorování, podsoubory vztažené k tématům z druhého termínu mají 48 pozorování.

Některé statistické testy jsme také prováděli s upraveným datovým souborem, ve kterém jsme pro každý subjekt u všech proměnných vypočítali součet ze čtyř pozorování, které danému jedinci náleží. Tímto způsobem vznikl soubor s 82 pozorováními.

5.2 Nezávisle proměnné

Pocit názorové shody (*shoda*)

Vyjadřuje míru pocitu názorové shody s okolím, se zvyšující hodnotou se zvedá pocit shody. Je to sumační index složený ze čtyř položek baterie zjišťující subjektivní pocit shody s okolím (proměnné *shoda_CR*, *shoda_okoli*, *predikce_CR*, *predikce_okoli*). Rozsah hodnot je 5 až 25. Proměnná se vztahuje vždy k určitému tématu, u každého subjektu se tedy opakuje 4x s různou hodnotou.

Síla názoru (*sila*)

Vyjadřuje sílu názoru jedince. Kategorická proměnná nabývající hodnot „žádný názor“, „slabý názor“ a „silný názor“. Vznikla z proměnné *nazor*, která nabývá hodnot 1 = „rozhodně názor A“, 2, 3 = „nevím“, 4, 5 = „rozhodně názor B“, 6 = „nemám žádný názor“. Z hodnot 3 a 6 jsme vytvořili kategorii „žádný názor“, z hodnot 2 a 4 „slabý názor“ a z hodnot 1 a 5 „silný názor“. Proměnná se také vztahuje k určitému tématu, u každého subjektu se i ona opakuje 4x s odlišnou hodnotou.

Strach ze sociální izolace (*fsi*)

Sumační index složený z pěti položek baterie zjišťující míru strachu ze sociální izolace (proměnné *fsi_1* až *fsi_5*). Nabývá hodnot 8 až 25, čím vyšší hodnota, tím vyšší pocit strachu. Vztahuje se nikoliv k určitému tématu, ale k osobnosti zkoumaného subjektu. Opakuje se 4x se stejnou hodnotou u každého pozorování, který nám daný subjekt poskytl.

5.3 Závisle proměnné

Hypotetická ochota vyjádřit se (*ho*)

Sumační index složený z šesti položek baterie zjišťující hypotetickou ochotu vyjádřit se v různých kontextech (proměnné *ho_znami*, *ho_vecirek*, *ho_internet*, *ho_train*, *ho_shromazdeni* a *ho_media*). Nabývá hodnot od 6 do 30, se zvyšující hodnotou se zvyšuje i hypotetická ochota vyjádřit se. Vztahuje se k určitému tématu, opakuje se u každého subjektu 4x s různou hodnotou.

Reálná ochota vyjádřit se (*ro*)

Dichotomická proměnná udávající, zda se jedinec v pozorované sociální situaci v laboratorních podmínkách vyjádřil či nikoliv. Vznikla z textové proměnné *vyjadril*, ve které jsou uložena vyjádření subjektů nebo řetězec „Nevyjádřil/a se“, pokud se jedinec v laboratorní sociální situaci nevyjádřil. Tento řetězec jsme nahradili 0, pokud proměnná *vyjadril* obsahuje vyjádření respondenta, vložili jsme do proměnné *ro* hodnotu 1.

5.4 Další proměnné

Číslo subjektu (*id*)

Slouží jako identifikátor pozorování náležících k určitému subjektu. Čtyři pozorování patřící k určitému respondentovi sdílí stejné *id*. Nabývá hodnot od 1 do 82.

Téma (*tema*)

Proměnná sloužící jako identifikátor, ke kterému tématu se dané pozorování vztahuje. Ke každému subjektu náleží 4 pozorování vztažená k různým tématům. Nabývá hodnot „koureni“, „maturita“, „vpm“ a „zeny“ u

pozorování patřících k jedincům, kteří se účastnili prvního termínu šetření, a hodnot „czexit“, „USA_volby“, „hanobeni“ a „media“ u pozorování náležitých jedincům, kteří přišli na druhý termín sběru dat.

6 ANALÝZA

6.1 Popis

Vzhledem k charakteru sesbíraných dat není možné pro analýzu vztahů mezi proměnnými s využitím celého datového souboru použít obvyklé jednoduché statistické metody, jakými jsou třeba lineární či logistická regrese, které předpokládají nezávislost jednotlivých pozorování. Od každého subjektu jsme totiž získali hned čtyři pozorování, jak jsme blíže popsali v minulých kapitolách. Lze tedy očekávat, že pozorování získaná od stejného jedince si budou navzájem více podobná než pozorování od odlišných jedinců. Porušení nezávislosti jednotlivých pozorování také může vznikat v důsledku toho, že jedinci vždy odpovídali na čtyři sady otázek, přičemž každá sada se vztahovala k jinému tématu. Tato témata se u každého subjektu opakovala. Očekáváme tedy, že pozorování vztažená k určitému tématu napříč subjekty také budou vykazovat vyšší podobnost než pozorování vztažená k různým tématům.

Analýzu tedy provedeme dvěma způsoby. Nejprve s využitím celého datového souboru ($N=328$) vytvoříme dva modely způsobem, který je určený k analýze dat, jež porušují předpoklad nezávislost. V případě sumačního indexu hypotetická ochota vyjádřit se se jedná o lineární smíšený model, v případě dichotomické proměnné reálná ochota vyjádřit se, jde o generalizovaný lineární smíšený model, který navíc umí pracovat s dichotomickou závislou proměnnou. V druhé části analýzy datový soubor rozdělíme na osm částí podle jednotlivých témat ($N=34$ z prvního termínu a $N=48$ z druhého termínu) a pomocí jednodušších statistických metod, mezi které řadíme třeba výpočet korelačních koeficientů či dvouvýběrové testy, se pokusíme získat další důkazy pro podporu či zamítnutí výše formulovaných hypotéz. Tyto testy zkusíme provést i pro upravený datový soubor, ve kterém u všech jedinců ze čtyř pozorování vztažených k různým tématům vypočítáme součet hodnot každé proměnné

(N=82). Proměnnou *reálná ochota vyjádřit se* konstruujeme opět jako dichotomickou. Rozlišujeme přitom kategorie – „vyjádřil/a se ve všech čtyřech pozorováních“ a „alespoň jednou se nevyjádřil/a“ – abychom zajistili početní vyváženost obou kategorií. Tuto část analýzy představíme postupně po podkapitolách věnovaných jednotlivým hypotézám. Na konci těchto podkapitol budě vždy i shrnutí výsledků a informace o tom, zda jsme našli důkazy pro podporu formulovaných hypotéz. Do výsledků rovnou zařadíme i závěry z lineárních smíšených modelů vztahujících se ke zrovna testované hypotéze. Lineární smíšené modely totiž poskytují informace vztahující se hned k několika hypotézám.

Všechny výpočty provádíme ve statistickém programu R (R Core Team: 2016).

6.2 Modelování vztahů

Nejprve popíšeme, jak jsme konstruovali lineární smíšené modely a představíme jejich výsledky, které později interpretujeme v podkapitolách věnovaných jednotlivým hypotézám.

Pro modelování vztahů mezi prediktory a hypotetickou ochotou vyjádřit vlastní názor jsme vytvořili lineární smíšený model (Winter 2013), pro modelování stejných vztahů s využitím dichotomické proměnné určující reálnou ochotu vyjádřit se generalizovaný lineární smíšený model (UCLA 2017). Použili jsme přitom příkazy z knihovny statistických funkcí *lme4* (Bates et al. 2015) určené pro tvorbu a práci s těmito modely. Jak už jsme naznačili v úvodu kapitoly, není vzhledem k formátu a způsobu sběru dat pro analýzu vztahů možné zvolit jednoduchou lineární či logistickou regresi. Data totiž nesplňují jeden ze základních předpokladů – nezávislost jednotlivých pozorování. Pro analýzu je tedy vhodné využít lineární smíšené modely, které do analýzy umožňují zapojit informace o zdrojích závislosti pozorování. Kromě fixních efektů zvolených prediktorů bere model v potaz i náhodné efekty konstant a náhodné efekty koeficientů pro subjekty a témata. Náhodné efekty konstanty pro proměnné *id* a *tema* modelu sdělují, že lze očekávat, že ochota vyjádřit se

může být u každého subjektu jiná a že se může lišit i napříč tématy (Winter 2013: 2-5). Náhodné efekty koeficientů pro stejné proměnné zase do modelu přidávají informaci o tom, že vliv jednotlivých prediktorů na ochotu vyjádřit se se může pro jednotlivé subjekty lišit, stejně tak i pro jednotlivá témata (ibid: 15-16).

6.2.1 Lineární smíšený model

Lineární smíšený model jsme použili pro modelování vztahů mezi zvolenými prediktory a *hypotetickou ochotou vyjádřit vlastní názor*. Nejprve jsme vytvořili model přesně odpovídající výše popsané teorii a očekávaným vztahům formulovaným v hypotézách. Mezi prediktory jsme tedy zařadili proměnné *strach ze sociální izolace, názorová shoda, síla názoru a sdružené vlivy proměnných strach ze sociální izolace a názorové shody a síly názoru a názorové shody*. Navíc jsme také přidali proměnnou *ro* vyjadřující, zda se jedinec v reálné situaci vyjádřil či nikoliv, abychom mohli prozkoumat, jestli je mezi proměnnými pozitivní vztah, jak popisuje hypotéza H4c. Mezi náhodné efekty jsme pak zařadili náhodné konstanty pro každý subjekt a téma. Rovnice tedy vypadala následovně:

$$h_o \sim \text{shoda} * \text{fsi} + \text{shoda} * \text{sila} + \text{ro} + (1 | \text{id}) + (1 | \text{tema}); N_{\text{id}} = 81, N_{\text{tema}} = 4 \text{ (}\chi^2\text{)}^6$$

Model se oproti prázdnému modelu ukázal být statisticky signifikantní (χ^2 (se stupni volnosti 8) = 76,41; $p < 0,001$). Následně jsme tento model odpovídající teorii porovnávali s modely jednoduššími, abychom zjistili, jestli datům nebude stejně dobře odpovídat i model s menším počtem prediktorů. K porovnání modelů jsme využili LR testy (Winter 2013: 11-14), pomocí kterých jsme učinili srovnání plného modelu a modelů s vynecháním některých prediktorů (případně sdruženého vlivu prediktorů). Ukázalo se, že není statisticky signifikantní rozdíl mezi výše popsaným modelem a finálním

⁶ Používáme notaci typickou pro program R, ve kterém jsme statistickou analýzu prováděli.

modelem zahrnujícím pouze přímé fixní vlivy prediktorů (bez interakcí) a vybrané náhodné vlivy:

$ho \sim shoda + fsi + sila + ro + (1+ro|id)$, $N_{id} = 81$, $N_{tema} = 4$ (x2)

Kromě náhodných vlivů konstant jsme do modelu zařadily i náhodný vliv koeficientu prediktoru reálná ochota vyjádřit se pro subjekty, neboť se ukázalo, že takový model datům odpovídá signifikantně lépe ($\chi^2(2) = 7,72$; $p < 0,05$) než model pouze s náhodným efektem konstant. Zároveň jsme zjistili, že není třeba do modelu zařazovat náhodný efekt konstanty pro proměnnou *tema*. Model tedy počítá s tím, že každý subjekt může mít jinou konstantu a vliv proměnné *ro* na hypotetickou ochotu vyjádřit se může být u každého subjektu rozdílný. Koeficienty vyjadřující výši vlivu jednotlivých prediktorů shrnuje Tabulka 1.

Tabulka 1: Výsledky lineárního smíšeného modelu. Koeficienty, (směrodatné chyby), testové statistiky. (N=324).

Prediktor	Koeficient	Testové statistiky		
		Chí-kvadrát	Stupně volnosti	P-hodnota
Názorová shoda (sumační index)	0,36 (0,08)	18,33	1	<0,001
Strach ze sociální izolace (sumační index)	-0,20 (0,11)	2,89	1	=0,09
Síla názoru (kategorizovaná)		27,79	1	<0,001
<i>Bez názoru (kontrast)</i>				
<i>Slabý názor</i>	2,26 (0,57)			
<i>Silný názor</i>	3,27 (0,61)			
Reálná ochota vyjádřit se (0=nevyjádřil/a se; 1=vyjádřil/a se)	3,04 (0,77)	12,63	1	<0,001
Konstanta	15,62 (2,44)			

Pozn.: P-hodnoty asociované s jednotlivými prediktory jsme získali tím způsobem, že jsme model s vynechaným prediktorem pomocí LR testu porovnali s modelem, ve kterém jsou všechny prediktory zařazeny.

Mezi statisticky signifikantní prediktory hypotetické ochoty vyjádřit se patří *pocit názorové shody, strach ze sociální izolace, síla názoru a reálná ochota vyjádřit se*. Se zvyšujícím se pocitem názorové shody, silou názoru a reálnou ochotou vyjádřit se se zvyšuje i hypotetická ochota vyjádřit se. Naopak se

zvyšujícím se strachem ze sociální izolace se snižuje hypotetická ochota vyjádřit se. Nezávisle proměnné do analýzy vstupují v různých jednotkách, spočítali jsme proto, o kolik procent se zvýší hypotetická ochota, když se jednotlivé nezávisle proměnné zvednou z nejnižší na nejvyšší možnou hodnotu. Zvedneme-li se takto pocit názorové shody a všechny ostatní prediktory zůstanou konstantní, zvýší se hypotetická ochota zhruba o 22 procent. Strach ze sociální izolace způsobí snížení hypotetické ochoty o 14 procent. Jedinci bez názoru mají v průměru také zhruba o necelých 14 procent nižší hypotetickou ochotu vyjádřit se oproti jedincům se silným názorem. A nakonec osoby, které se v reálné situaci vyjádřily, mají o necelých 13 procent vyšší hypotetickou ochotu vyjádřit se než ty, které se v reálné situaci nevyjádřily.

Kontrola výsledného modelu neprokázala závažné porušení předpokladů nutných pro lineární smíšené modely, mezi které patří lineární vztah mezi proměnnými, homoskedasticita a normalita (Winter 2013: 18-19). Z analýzy jsme pouze vyřadili jeden odlehlý bod. Jeden ze subjektů totiž záměrně odpovídal v rozporu se zadáním dotazníku a jeho odpovědi tak nebylo možné považovat za platné. Přišli jsme tak o všechna čtyři pozorování spojená s daným subjektem.

6.2.2 Generalizovaný lineární smíšený model

Pro modelování vztahů mezi zvolenými prediktory a *reálnou ochotou vyjádřit vlastní názor* jsme zvolili generalizovaný lineární smíšený model. Ten podobně jako lineární smíšený model zahrnuje fixní i náhodné efekty, oproti němu ale navíc umí pracovat s dichotomickou závislou proměnnou, kterou reálná ochota vyjádřit se je. Podobně jako při analýze vztahů mezi prediktory a hypotetickou ochotou vyjádřit se jsme před zařazením do analýzy jedno výše popsané pozorování vyřadili.

Jelikož se interakce mezi nezávisle proměnnými v předešlém modelu neukázala jako statisticky signifikantní prediktor, rozhodli jsme se do modelu využívajícího závisle proměnnou reálná ochota vyjádřit se nezapojoval příliš velké množství prediktorů a prozkoumat pouze přímý vliv proměnných. Vypustili

jsme také náhodný vliv konstanty pro proměnnou *tema*, protože jsme pomocí LR testů zjistili, že není statisticky signifikantní rozdíl mezi modelem s tímto a bez toho vlivu.

ro ~ shoda + sila + fsi + (1|id), $N_{id} = 81$, $N_{tema} = 4$ (x2)

Model datům odpovídá signifikantně lépe než prázdný model bez prediktorů ($\chi^2(5) = 7,89$; $p < 0,1$). Výsledky modelu jsou shrnuté v Tabulce 2.

Tabulka 2: Výsledky generalizovaného lineárního smíšeného modelu. Koeficienty, (směrodatné chyby). (N=324).

Prediktor	Koeficient
Názorová shoda (sumační index)	0,02 ^{n.s.} (0,09)
Strach ze sociální izolace (sumační index)	0,02 ^{n.s.} (0,09)
Síla názoru (kategorizovaná)	
<i>Bez názoru (kontrast)</i>	
<i>Slabý názor</i>	0,39 ^{n.s.} (0,52)
<i>Silný názor</i>	1,37* (0,60)
Konstanta	1,40 ^{n.s.} (1,86)

Pozn.: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Jediným signifikantním prediktorem je *síla názoru*. Můžeme tedy tvrdit, že jedinci se silným názorem se v reálné sociální situaci vyjádří s vyšší pravděpodobností než jedinci bez názoru. Převedeme-li regresní koeficient asociovaný se silným názorem na poměr šancí, zjistíme, že jedinci se silným

názorem se vyjádří se zhruba 3,9x tak velkou pravděpodobností než jedinci bez názoru.

6.3 H1

H1: Se zvyšujícím se pocitem názorové shody s okolím se zvyšuje ochota vyjádřit se.

6.3.1 Analýza

Posuzujeme-li vztah mezi hypotetickou konceptualizací ochoty vyjádřit se vypočítáme korelační koeficient. Pokud oba sumační indexy splňují požadavek normálního rozdělení, používáme Pearsonův korelační koeficient, v opačném případě Spearmanův. Analýzu provádíme zvlášť pro každé téma. Vypočítané korelační koeficienty jsou vepsané v Tabulce 3. V posledním řádku uvádíme korelační koeficient pro upravený datový soubor, ve kterém jsme hodnoty všech proměnných ze čtyř pozorování pro každý subjekt sečetli.

Tabulka 3: Korelační koeficient pro pocit názorové shody a hypotetickou ochotou vyjádřit se. (N=82).

Téma	Korelační koeficient
Kouření v restauracích ^a	0,05 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky ^a	0,36 [*]
Financování veřejnoprávních médií ^b	0,16 ^{n.s.}
Znevýhodnění žen ^a	-0,15 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU ^a	0,03 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA ^b	0,31 [*]
Zákon o hanobení prezidenta ^b	0,37 [*]
Politici vlastníci média ^b	0,35 [*]
Součet v rámci subjektů ^a	0,14 ^{n.s.}

Pozn.1: ^a Pearsonův korelační koeficient; ^b Spearmanův korelační koeficient

Pozn.2: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.3: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Vztah mezi pocitem názorové shody a realističtější konceptualizací ochoty vyjádřit se jsme testovali dvouvýběrovým testem. Pokud rozložení

proměnné *shoda* v obou podsouborech dělených podle hodnoty proměnné *ro* splnilo požadavek normality, využili jsme t-test, v opačném případě jsme se uchýlili k Mann-Whitneyovu testu.

Tabulka 4: Průměrná hodnota sumačního indexu udávajícího pocit názorové shody dle toho, zda se jedinec v sociální situaci vyjádřil či nikoliv. (N=82).

Téma	Vyjádřil	Nevyjádřil
Kouření v restauracích ^a	13,69	14,60 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky ^a	13,57	13,00 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií ^b	13,22	12,91 ^{n.s.}
Znevýhodnění žen ^a	13,72	13,20 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU ^a	12,45	14,00 [†]
Výsledek prezidentských voleb v USA ^b	13,44	12,44 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta ^b	15,23	13,25 ^{n.s.}
Politici vlastníci média ^b	15,41	14,22 ^{n.s.}
Součet v rámci subjektů^a	55,43	55,16 ^{n.s.}

Pozn.1: ^a Dvouvýběrový t-test; ^b Mann-Whitneyův test

Pozn.2: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; p-hodnota v tomto případě udává, zda lze rozdíl mezi skupinami považovat za statisticky významný.

Pozn.3: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.4: Tučně je zvýrazněn vyšší průměr.

6.3.2 Výsledky

V případě hypotetické konceptualizace ochoty vyjádřit se, se nám statisticky signifikantní pozitivní korelaci podařilo prokázat u čtyř témat z osmi. Tedy v polovině případů můžeme tvrdit, že se zvyšujícím pocitem názorové shody se zvyšuje i hypotetická ochota vyjádřit vlastní názor. Vztah mezi těmito

proměnnými jsme také identifikovali s pomocí lineárního smíšeného modelu. Vliv pocitu názorové shody na ochotu vyjádřit se se ukázal jako pozitivní a statisticky signifikantní, což nám umožňuje říct, že ve sesbíraných datech jsme našli dostatek důkazů *potvrzujících platnost hypotézy H1 v případě hypotetické konceptualizace ochoty vyjádřit se.*

V případě využití dichotomické proměnné *ro*, která vyjadřuje skutečnou ochotu vyjádřit se, se alespoň marginálně statisticky významný rozdíl v pocitu názorové shody mezi jedinci, kteří se vyjádřili, a těmi, kteří to neučinili, ukázal pouze u jednoho tématu. Směr vztahu byl orientován opačným způsobem, než jsme očekávali. Výsledky generalizovaného lineárního modelu neexistenci očekávaného vztahu také nasvědčují, pocit názorové shody se neukázal jako signifikantní prediktor skutečné ochoty vyjádřit se. *Předpoklad, že se se zvyšujícím se pocitem názorové shody s okolím zvyšuje i reálná ochota vyjádřit vlastní názor se tedy nepotvrdil.*

6.4 H4a

*H4a: Síla vztahu mezi proměnnými názorové klima a ochota vyjádřit se bude vyšší v reálné než v hypotetické situaci. Člověk cítící se v menšině se v reálné situaci vyjádří s menší pravděpodobností než v hypotetické situaci.*⁷

6.4.1 Analýza

Sílu vztahu mezi pocitem názorové shody a hypoteticky konceptualizovanou ochotou vyjádřit se a mezi pocitem shody a reálně konceptualizovanou ochotou vyjádřit se posuzujeme srovnáním odpovídajících Spearmanových korelačních koeficientů. S dichotomickou proměnnou udávající, zda se jedinec v sociální situaci vyjádřil či nikoliv, zde nakládáme jako s proměnnou ordinální vyjadřující míru ochoty se vyjádřit.

⁷ Provádět budeme pouze porovnání síly přímých vlivů prediktorů na ochotu vyjádřit se v hypotetickém a reálném kontextu, nikoliv srovnání vlivu interakcí mezi prediktory. Ani v jednom kontextu jsme neobjevili, že by vliv interakcí byl přítomen.

Tabulka 5: Spearmanovy korelační koeficienty pro proměnné názorová shoda a hypotetická ochota vyjádřit se a proměnné shoda a reálná ochota vyjádřit se. (N=82).

Téma	Hypotetická ochota	Reálná ochota
Kouření v restauracích	0,14 ^{n.s.}	-0,19 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky	0,36*	0,12 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií	0,16 ^{n.s.}	0,10 ^{n.s.}
Znevýhodnění žen	-0,19 ^{n.s.}	0,07 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU	-0,02 ^{n.s.}	-0,27 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA	0,31*	0,12 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta	0,37*	0,21 ^{n.s.}
Politici vlastníci média	0,35*	0,23 ^{n.s.}
Součet v rámci subjektů	0,16 ^{n.s.}	0,03 ^{n.s.}

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.2: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.3: Tučně je zvýrazněn silnější korelační koeficient. V případě témat, u kterých jsme neidentifikovali statisticky významné korelační koeficienty, nic nezvýrazňujeme.

6.4.2 Výsledky

Rozdíl v síle korelačních koeficientů mezi pocitem názorové shody a hypotetickou ochotou vyjádřit se a mezi pocitem názorové shody a reálnou ochotou vyjádřit se jsme objevili u čtyř z osmi témat. Silnější korelační koeficient jsme navzdory očekávání identifikovali v případě hypotetické ochoty vyjádřit se. Tento dojem potvrzují i výsledky lineárních smíšených modelů, mezi statisticky signifikantní prediktory se pocit názorové shody řadil pouze v případě modelu

se závislou proměnnou vyjadřující hypotetickou ochotu vyjádřit se. *V datech jsme tedy neobjevili dostatek důkazů potvrzujících platnost hypotézy H4a.* Výsledky naopak nasvědčují, že platit bude nejspíš opačně orientovaný vztah, síla vztahu mezi pocitem názorové shody a ochotou vyjádřit se je vyšší v případě hypotetické ochoty.

6.5 H2a

H2a: Se zvyšujícím strachem ze sociální izolace se snižuje ochota vyjádřit vlastní názor.

6.5.1 Analýza

Pro posouzení vztahu mezi strachem ze sociální izolace a hypoteticky konceptualizovanou ochotou vyjádřit se opět vypočítáváme korelační koeficient. Pokud obě proměnné splňují požadavky normality, používáme Pearsonův korelační koeficient, v opačném případě Spearmanův. Výsledky výpočtů jsou shrnuty v Tabulce 6.

Tabulka 6: Korelační koeficient mezi strachem ze sociální izolace a hypotetickou ochotou vyjádřit se. (N=82).

Téma	Korelační koeficient
Kouření v restauracích ^a	-0,24 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky ^a	-0,24 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií ^a	-0,30 [†]
Znevýhodnění žen ^a	-0,19 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU ^b	0,08 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA ^b	0,03 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta ^b	-0,11 ^{n.s.}
Politici vlastníci média ^b	0,01 ^{n.s.}
Součet v rámci subjektů ^b	0,16 ^{n.s.}

Pozn.1: ^a Pearsonův korelační koeficient; ^b Spearmanův korelační koeficient

Pozn.2: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.3: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Vztah mezi strachem ze sociální izolace a skutečnou ochotou vyjádřit se zkoumáme pomocí dvouvýběrového testu. Splňuje-li rozložení proměnné *fsi* požadavek normality pro oba podsoubory členěné na základě hodnoty proměnné *ro* volíme t-test, pokud požadavek normality naplněn není, využíváme Mann-Whitneyův test. Průměrné hodnoty sumačního indexu udávajícího strach ze sociální izolace pro obě skupiny shrnuje Tabulka 7.

Tabulka 7: Průměrná hodnota proměnné strach ze sociální izolace dle toho, zda se jedinec v sociální situaci vyjádřil či nikoliv. (N=82).

Téma	Vyjádřil	Nevyjádřil
Kouření v restauracích ^a	18,62	19,80[†]
Povinná maturita z matematiky ^a	18,67	19,75^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií ^a	18,35	19,73^{n.s.}
Znevýhodnění žen ^a	18,90	18,20 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU ^b	17,25	15,13 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA ^b	17,31	15,11 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta ^b	16,86	17,25^{n.s.}
Politici vlastníci média ^b	17,56	14,00 [†]
Součet v rámci subjektů ^b	17,94	17,26 ^{n.s.}

Pozn.1: ^a Dvouvýběrový t-test; ^b Mann-Whitneyův test

Pozn.2: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; p-hodnota v tomto případě udává, zda lze rozdíl mezi skupinami považovat za statisticky významný

Pozn.3: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.4: Tučně je zvýrazněn vyšší průměr.

6.5.2 Výsledky

V případě hypotetické konceptualizace ochoty vyjádřit se jsme zápornou korelaci se strachem ze sociální izolace objevili u pěti témat z osmi. Statisticky

významná je korelace ale pouze u jednoho tématu. Na základě výsledků lineárního smíšeného modelu můžeme strach ze sociální izolace považovat za signifikantní prediktor hypotetické ochoty vyjádřit se. *V datech jsme tedy objevili důkazy o tom, že se zvyšujícím se strachem ze sociální izolace se snižuje hypotetická ochota vyjádřit se. Hypotéza H2a v případě hypotetické konceptualizace ochoty vyjádřit se platí.*

Při využití reálněji konceptualizované ochoty vyjádřit se u čtyř témat platí, že vyšší strach ze sociální izolace vykazují jedinci, kteří se nevyjádřili, a u čtyř témat zase jedinci, kteří se vyjádřili. Statisticky významný je rozdíl vždy pouze jednou z těchto čtyř případů. Výsledky generalizovaného smíšeného modelu naznačují, že v datech skutečně neexistuje vztah mezi strachem ze sociální izolace a reálnou ochotou vyjádřit se, strach ze sociální izolace totiž nepatří mezi statisticky signifikantní prediktory. *V datech jsme tedy neobjevili dostatek důkazů pro platnost hypotézy H2a v případě reálné konceptualizace ochoty vyjádřit se.*

6.6 H2b

***H2b:** Názorové klima bude hrát důležitější roli v ochotě vyjádřit se u jedinců s vyšším strachem ze sociální izolace.*

6.6.1 Analýza

Soubor jsme rozdělili na dvě poloviny podle hodnot v proměnné strach ze sociální izolace a vypočítali jsme zvláště korelační koeficient mezi pocitem názorové shody a hypotetickou ochotou vyjádřit se pro jedince s malým a velkým strachem ze sociální izolace. Pokud v datech nalezneme důkazy pro potvrzení výše formulované hypotézy, měl by být korelační koeficient vyšší u jedinců s vysokým strachem ze sociální izolace. Pokud hodnoty obou proměnných v daném podsouboru děleném na základě výše strachu ze sociální izolace splňovaly požadavek normálního rozložení, použili jsme Pearsonův korelační koeficient, v opačném případě jsme vypočítali Spearmanův koeficient. Výše korelačních koeficientů je uvedena v Tabulce 8. Jelikož jsme ani u jednoho

tématu nezaznamenali, že by korelační koeficient byl signifikantní pro oba podsoubory, není třeba pro porovnání jejich síly používat další formální testy.

Tabulka 8: Korelační koeficienty mezi pocitem názorové shody a hypotetickou ochotou vyjádřit se zvláště pro jedince s nízkým a vysokým strachem ze sociální izolace. (N=82).

Téma	Vysoký strach	Nízký strach
Kouření v restauracích ^{a,a}	0,15 ^{n.s.}	0,07 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky ^{a,b}	0,59*	0,29 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií ^{b,b}	0,22 ^{n.s.}	0,05 ^{n.s.}
Znevýhodnění žen ^{a,b}	0,08 ^{n.s.}	-0,54*
České referendum o vystoupení z EU ^{a,b}	-0,29 ^{n.s.}	0,12 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA ^{a,b}	0,32 ^{n.s.}	0,24 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta ^{a,a}	0,47*	0,32 ^{n.s.}
Politici vlastníci média ^{b,b}	0,36†	0,32 ^{n.s.}
Součet v rámci subjektů ^{a,a}	0,19 ^{n.s.}	0,14 ^{n.s.}

Pozn.1: ^a Pearsonův korelační koeficient; ^b Spearmanův korelační koeficient; první index se vztahuje ke korelačnímu koeficientu pro podsoubor osob s vysokým strachem ze sociální izolace, druhý pro podsoubor s nízkým strachem.

Pozn.2: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.3: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.4: Tučně zvýrazňujeme vyšší korelační koeficient u témat, kde je o tomto možné rozhodnout.

Postupujeme-li v analýze po tématech, rozdíl ve vliv názorového klimatu na reálnou ochotu vyjádřit zvláště pro osoby s nízkým a vysokým strachem není v tomto místě možné prozkoumat. V kategorii „nevyjádřil/a se“ proměnné *ro* je napříč tématy vždy jen okolo 5 až 10 pozorování, pokud soubor dále dělíme dle strachu ze sociální izolace, zbydou nám v kategorii „nevyjádřil/a se“ jen jednotky pozorování, se kterými nelze provádět smysluplné statistické testy. Proto zde

představujeme pouze souhrnné výsledky pro datový soubor, ve kterém má každý subjekt u všech proměnných vypočítaný součet ze čtyř pozorování, a nepostupujeme po tématech. Pomocí t-testu jsme zjistili, zda se rozdíl v hodnotách proměnné shoda mezi jedinci, kteří se v reálné situaci vždy vyjádřili, od jedinců, kteří se alespoň jednou nevyjádřili, liší v podsouborech osob s nízkým a vysokým strachem ze sociální izolace. Výsledky shrnuje Tabulka 9.

Tabulka 9: Průměrná hodnota proměnné názorová shoda pro jedince s vyšší a nižší reálnou ochotou vyjádřit se zvláště pro jedince s nízkým a vysokým strachem ze sociální izolace. (N=82).

	Vyjádřil/a se	Nevyjádřil/a se
Nízký strach	54,33	54,93 ^{n.s.}
Vysoký strach	56,67	55,35 ^{n.s.}

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; p-hodnota udává, zda je rozdíl v hodnotě proměnné shoda mezi skupinami vyjádřených a nevyjádřených statisticky signifikantní.

6.6.2 Výsledky

V případě hypoteticky konceptualizované ochoty vyjádřit se, jsme statisticky signifikantní rozdíl mezi korelačními koeficienty potvrzujícími naši hypotézu objevili u třech témat. Z lineárního smíšeného modelu plyne, že interakce mezi strachem ze sociální izolace a pocitem názorové shody nepatří mezi statisticky signifikantní prediktory. Ačkoliv tedy tento vztah u některých témat platí, není natolik robustní, aby se projevil i na úrovni celého datového souboru.

Při ověřování hypotézy v případě reálně konceptualizované ochoty vyjádřit jsme kvůli malému počtu pozorování nemohli postupovat po tématech. Vycházíme tedy z výsledků generalizovaného lineárního smíšeného modelu a z dvouvýběrového testu provedeného nad datovým souborem s vypočtenými součtem hodnot všech proměnných pro každého jedince. Ani u jedinců s nízkým, ani s vysokým strachem ze sociální izolace jsme neobjevili signifikantní rozdíl v hodnotě proměnné názorová shoda mezi osobami s nižší a vyšší skutečnou ochotou vyjádřit vlastní názor. Interakce mezi strachem ze

sociální izolace a pocitem názorové shody také není signifikantním prediktorem skutečné ochoty vyjádřit se, podíváme-li se na výsledky generalizovaného smíšeného modelu. *Pro platnost hypotézy H2b jsme v datech dostatek důkazů nenalezli ani s využitím hypotetické, ani reálné ochoty vyjádřit se.*

6.7 H4b

H4b: *Síla vztahu mezi proměnnými strach ze sociální izolace a ochota vyjádřit se bude vyšší v reálné než v hypotetické situaci.*

6.7.1 Analýza

Srovnání síly vztahů mezi strachem ze sociální izolace a ochotou vyjádřit se v hypotetickém a reálném kontextu jsme učinili pomocí porovnání Spearmanových korelačních koeficientů. Výsledky shrnuje Tabulka 10.

Tabulka 10: Spearmanovy korelační koeficienty pro proměnné strach ze sociální izolace a hypotetická ochota vyjádřit se a proměnné shoda a reálná ochota vyjádřit se. (N = 82).

Téma	Hypotetická ochota	Reálná ochota
Kouření v restauracích	-0,20 ^{n.s.}	-0,12 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky	-0,25 ^{n.s.}	-0,10 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií	-0,34[†]	-0,21 ^{n.s.}
Znevýhodnění žen	-0,14 ^{n.s.}	0,12 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU	0,08 ^{n.s.}	0,19 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA	0,03 ^{n.s.}	0,16 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta	-0,11 ^{n.s.}	-0,09 ^{n.s.}
Politici vlastníci média	0,01 ^{n.s.}	0,27[†]
Součet v rámci subjektů	-0,08 ^{n.s.}	-0,06 ^{n.s.}

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.2: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.3: Tučně jsme zvýraznili vyšší korelační koeficienty u témat, kde je to možné určit.

6.7.2 Výsledky

Očekávaný vztah jsme nezaznamenali ani u jednoho tématu. Vyšší zápornou korelaci jsme u jednoho tématu naopak objevili v případě hypotetické ochoty vyjádřit se. Výsledky srovnání korelačních koeficientů nedávají jasnou odpověď na to, jak se od sebe liší vztah mezi strachem ze sociální izolace a ochotou vyjádřit se v hypotetickém a reálném kontextu. Pokud přihlédneme k výsledkům lineárních smíšených modelů, plyne z nich, že strach ze sociální izolace je významným prediktorem hypotetické ochoty vyjádřit se, nikoliv ale skutečné ochoty. *V datech tedy nenacházíme důkazy pro potvrzení hypotézy H4b, vztah je nejspíš orientován opačným směrem – silnější vztah mezi proměnnými strach ze sociální izolace a ochotou vyjádřit se platí v případě hypotetické ochoty.*

6.8 H3a

H3a: Se zvyšující se silou názoru se zvyšuje ochota vyjádřit vlastní názor.

6.8.1 Analýza

Pro posouzení vztahu mezi silou názoru a ochotou vyjádřit se vypočítáme korelační koeficient. U všech témat se jedná o Spearmanův korelační koeficient, neboť u ordinální proměnné se třem kategoriemi (*síla názoru*) nelze uvažovat o normálním rozložení.

Tabulka 11: Korelační koeficient pro proměnné síla názoru a hypotetická ochota vyjádřit svůj názor. (N=82).

Téma	Korelační koeficient
Kouření v restauracích	0,09 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky	0,30 [†]
Financování veřejnoprávních médií	0,32 [†]
Znevýhodnění žen	0,18 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU	0,33 [*]
Výsledek prezidentských voleb v USA	0,22 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta	0,23 ^{n.s.}
Politici vlastníci média	0,61 ^{***}
Součet v rámci subjektů	0,36 ^{***}

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.2: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pro reálně konceptualizovanou ochotu vyjádřit se opět použijeme Spearmanův korelační koeficient.

Tabulka 12: Korelační koeficienty pro proměnné síla názoru a reálnou ochotu vyjádřit vlastní názor. (N=82).

Téma	Korelační koeficient
Kouření v restauracích	0,13 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky	0,06 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií	0,33 [†]
Znevýhodnění žen	0,35 [*]
České referendum o vystoupení z EU	0,32 [*]
Výsledek prezidentských voleb v USA	-0,03 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta	-0,22 ^{n.s.}
Politici vlastníci média	0,33 [*]
Součet v rámci subjektů	0,25 [*]

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.2: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

6.8.2 Výsledky

Proměnná síla názoru je prediktorem reálné i hypotetické ochoty vyjádřit se. V případě hypotetické konceptualizace jsme statisticky signifikantní korelační koeficient identifikovali u čtyř témat a také u datového souboru se součtem hodnot proměnných pro každý subjekt. V případě reálně konceptualizované ochoty vyjádřit se jsme statisticky signifikantní korelaci také objevili u čtyř témat a u souboru se součtem hodnot pro každý subjekt. Síla názoru se ukázala jako statisticky signifikantní prediktor i v lineárních smíšených modelech, a to s využitím hypotetické i reálné ochoty vyjádřit se. Můžeme tedy

tvrdit, že jsme v datech našli důkazy pro to, že *hypotéza H3a platí a že síla názoru je prediktorem hypotetické i reálné ochoty vyjádřit se.*

6.9 H3b

H3b: Síla vztahu mezi názorovým klimatem a ochotou vyjádřit se bude vyšší u jedinců se slabším názorem.

6.9.1 Analýza

V případě hypoteticky konceptualizované ochoty vyjádřit vlastní názor vypočítáváme Spearmanův korelační koeficient zvlášť pro osoby s různou silou názoru. Proměnnou *síla názoru* zde kvůli malému počtu pozorování dělíme pouze do dvou kategorií („slabý názor“/„silný názor“).

Tabulka 13: Korelační koeficient pro proměnné názorová shoda a hypotetická ochota vyjádřit se zvlášť pro jedince s různou silou názoru. (N=82).

Téma	Slabý názor	Silný názor
Kouření v restauracích	0,32 ^{n.s.}	-0,16 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky	0,26 ^{n.s.}	0,48 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií	0,30 ^{n.s.}	0,11 ^{n.s.}
Znevýhodnění žen	-0,30 ^{n.s.}	-0,08 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU	-0,22 ^{n.s.}	0,31 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA	0,32*	0,27 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta	0,56*	0,21 ^{n.s.}
Politici vlastníci média	0,19 ^{n.s.}	0,13 ^{n.s.}
Součet v rámci subjektů	0,21 ^{n.s.}	0,13 ^{n.s.}

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.2: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.3: Tučně označujeme vyšší korelační koeficient u témat, u kterých je to možné určit.

Otestovat hypotézu pro reálně konceptualizovanou ochotu vyjádřit se opět v tomto místě není kvůli malému počtu jedinců v kategorii „nevyjádřil/a se“ možné. Proto provádíme analýzu pouze pro celý datový soubor, kdy hodnoty proměnných u každého jedince představují součet ze čtyř pozorování. Pomocí t-testu jsme spočítali průměrnou hodnotu proměnné shoda pro jedince s vyšší a nižší reálnou ochotou vyjádřit zvlášť pro každý podsoubor dělený na základě síly názoru.

Tabulka 14: Průměrná hodnota proměnné shoda dle toho, zda se jedinec vyjádřil či nikoliv zvlášť pro jedince se silným a slabým názorem. (N=82).

	Vyjádřil/a se	Nevyjádřil/a se
Slabý názor	55,16	55,643 ^{n.s.}
Silný názor	55,59	54,76 ^{n.s.}

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$, p-hodnota udává, zda je rozdíl v hodnotě proměnné shoda mezi skupinami vyjádřených a nevyjádřených statisticky signifikantní.

6.9.2 Výsledky

V případě hypoteticky konceptualizované ochoty vyjádřit se se vyšší síla vztahu mezi proměnnými pocit názorové shody a ochota vyjádřit se u osob se slabým názorem projevila pouze u dvou témat. Interakce mezi názorovou shodou a silou názoru se dle výsledků lineárního smíšeného modelu neprokázala jako signifikantní prediktor ochoty vyjádřit se.

Nepodařil se nám ani identifikovat rozdíl v síle vztahu mezi pocitem názorové shody a reálnou ochotou vyjádřit se u osob s různě silným názorem. Rozdíl v hodnotě proměnné shoda mezi jedinci s různou reálnou ochotou vyjádřit se neexistuje ani u osob se slabým, ani se silným názorem. Stejný dojem přináší i výsledky generalizovaného lineárního smíšeného modelu. Interakce mezi názorovou shodou a silou názoru není signifikantním prediktorem. *Nenalézáme tedy dostatek důkazů pro potvrzení hypotézy H3b ani v případě hypotetické, ani reálné ochoty vyjádřit se.*

6.10 Síla názoru a ochota vyjádřit se v obou kontextech

Pro prozkoumání tohoto vztahu volíme explorativní metodu. Netestujeme tedy předem formulovanou hypotézu, neboť se nám v dostupné literatuře nepodařilo najít výzkumy, které by si kladly stejnou otázku, a neměli jsme tedy informace, které by nám napovídaly, jakým způsobem tuto hypotézu formulovat.

6.10.1 Analýza

Pro porovnání vztahu mezi silou názoru a ochotou vyjádřit se v hypotetickém a reálném kontextu volíme Spearmanovy korelační koeficienty. Jejich výše je obsažena v Tabulce 15.

Tabulka 15: Spearmanovy korelační koeficienty pro proměnné síla názoru a hypotetická ochota vyjádřit se a proměnné síla názoru a reálná ochota vyjádřit se. (N=82).

Téma	Hypotetická ochota	Reálná ochota
Kouření v restauracích	0,09 ^{n.s.}	0,13 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky	0,30[†]	0,06 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií	0,32 [†]	0,33 [†]
Znevýhodnění žen	0,18 ^{n.s.}	0,35^{**}
České referendum o vystoupení z EU	0,33 ^{**}	0,32 ^{**}
Výsledek prezidentských voleb v USA	0,22 ^{n.s.}	-0,03 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta	0,23 ^{n.s.}	-0,22 ^{n.s.}
Politici vlastníci média	0,61^{***}	0,33 [*]
Součet v rámci subjektů	0,36 ^{***}	0,25 [*]

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.2: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.3: Tučně vyznačujeme silnější korelační koeficient u témat, u kterých je to možné určit.

Jelikož u třech témat a u celého datového souboru vyšly statisticky významné korelační koeficienty, je pro jejich porovnání třeba použít další formální testy. Pro porovnání jsme korelační koeficienty převedli na z-skóre a následně provedli z-test, který nám umožnil určit, která korelace je silnější a zda je rozdíl mezi koeficienty statisticky signifikantní. U témat financování veřejnoprávních médií, české referendum o vystoupení z EU a u celého souboru rozdíl vyšel jako statisticky nesignifikantní. Marginálně statisticky významný rozdíl, vyšel pouze u tématu politici vlastníci média ($p=0,08$).

6.10.2 Výsledky

Z porovnání Spearmanových korelačních koeficientů a z výsledků lineárních smíšených modelů plyne, že *vztah mezi silou názoru a ochotou vyjádřit se lze identifikovat s využitím hypotetické i reálné míry ochoty vyjádřit se.*

6.11 H4c, H4d

Ohledně vztahu mezi hypotetickou a reálnou ochotou vyjádřit jsme formulovali dvě hypotézy – *H4c* a *H4d*. V rámci této podkapitoly otestujeme obě.

6.11.1 Analýza

H4c: *Se zvyšující se hypotetickou ochotou vyjádřit se se jedinci spíše vyjádří i v reálné sociální situaci.*

Hypotézu testujeme nejdřív za pomoci dvouvýběrového t-testu. Srovnáme hodnoty sumačního indexu udávajícího hypotetickou ochotu vyjádřit se pro jedince s vyšší a nižší reálnou ochotou vyjádřit se.

Tabulka 16: Průměrná hodnota proměnné hypotetická ochota vyjádřit se pro jedince s vyšší a nižší reálnou ochotou vyjádřit se. (N=82).

Téma	Vyjádřil/a se	Nevyjádřil/a se
Kouření v restauracích ^a	22,90	23,00 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky ^a	22,37	16,25 ^{n.s.}
financování veřejnoprávních médií ^a	21,09	15,75 ^{**}
znevýhodnění žen ^a	22,97	21,80 ^{n.s.}
české referendum o vystoupení z EU ^b	21,25	18,00 ^{n.s.}
výsledek prezidentských voleb v USA ^b	21,38	18,56 ^{n.s.}
zákon o hanobení prezidenta ^b	23,95	15,50 [*]
politici vlastníci média ^b	23,54	19,11 ^{n.s.}
dohromady	89,61	83,03 ^{n.s.}

Pozn.1: ^a Dvouvýběrový t-test; ^b Mann-Whitneyův test

Pozn.2: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$; p-hodnota v tomto případě udává, zda lze rozdíl mezi skupinami považovat za statisticky významný.

Pozn.3: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

Pozn.4: Tučně je zvýrazněn vyšší průměr, pokud se jedná o statisticky signifikantní rozdíl.

Pro prozkoumání stejného vztahu lze také využít Spearmanovy korelační koeficienty. Jejich výše je obsažena v Tabulce 17.

Tabulka 17: Korelační koeficienty pro proměnné hypotetická a reálná ochota vyjádřit vlastní názor. (N=82).

Téma	Korelační koeficient
Kouření v restauracích	-0,09 ^{n.s.}
Povinná maturita z matematiky	0,28 ^{n.s.}
Financování veřejnoprávních médií	0,49 ^{**}
Znevýhodnění žen	0,04 ^{n.s.}
České referendum o vystoupení z EU	0,22 ^{n.s.}
Výsledek prezidentských voleb v USA	0,21 ^{n.s.}
Zákon o hanobení prezidenta	0,33 [*]
Politici vlastníci média	0,24 [†]
Součet v rámci subjektů	0,16 ^{n.s.}

Pozn.1: n.s. $p \geq 0,1$; † $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$; *** $p < 0,001$

Pozn.2: U prvních čtyř témat pracujeme s daty od 34 respondentů, u dalších čtyř s daty od 48 jiných respondentů.

H4d: *V hypotetické situaci jsou jedinci ochotnější vyjádřit vlastní názor než v reálné sociální situaci.*

Při testování této hypotézy pracujeme s celým datovým souborem. Porušení předpokladu nezávislosti v tomto případě nepředstavuje problém. Ze sumačního indexu vyjadřujícího hypotetickou ochotu vyjádřit se vytvoříme dichotomickou proměnnou. Vycházíme přitom z odpovědí na otázky v šestipoložkové baterii zjišťující hypotetickou ochotu vyjádřit se. Připomeňme si zde, že u každé otázky respondenti mohli vybírat z pěti možností Likertovy škály od „nebyl/a bych ochotný/á vyjádřit svůj názor“ přes „jak kdy“ po „byl/a bych ochotný/á vyjádřit svůj názor“, k dispozici byla i možnost „nevím“. U každé

otázky jsme určili, zda jedinci zvolili, že by se vyjádřili (možnosti „byl/a bych ochotný/á vyjádřit svůj názor“ a „spíš bych byl/a ochotný/á vyjádřit svůj názor“), nevyjádřili (analogicky) či zda volili neutrální možnost („jak kdy“ a „nevím“). Pozitivní odpovědi jsme kódovali jako +1, negativní jako -1 a neutrální jako 0. Následně jsme vytvořili novou proměnnou, do které jsme uložili součet těchto hodnot. Pokud byl součet kladný, změnili jsme ho na hodnotu 1, pokud byl záporný, změnili jsme ho na 0, tímto způsobem jsme vytvořili dichotomickou proměnnou udávající hypotetickou ochotu vyjádřit vlastní názor. Hodnota 1 znamená, že by se jedinec ve většině hypotetických kontextů vyjádřil. Hodnota 0 znamená, že by se ve většině hypotetických kontextů nevyjádřil. Pokud byl součet 0, pozorování jsme z této analýzy vyřadili, neboť nebylo možné určit, zda by se jedinec ve většině hypotetických kontextů vyjádřil či nikoliv. Jednalo se o 34 vyřazených pozorování. V 226 pozorováních (76,9 %) by se jedinci v hypotetických kontextech spíš vyjádřili, v 68 (23,1 %) naopak. V případě reálné ochoty vyjádřit se se jedinci vyjádřili v 242 pozorováních (82,3 %), v 52 (17,7 %) se nevyjádřili. Poměr nevyjádřených je tedy oproti očekávání vyšší u hypotetické ochoty vyjádřit se. Učinili jsme také porovnání hodnot proměnných v rámci jednotlivých pozorování. Stejnou hodnotu proměnné měly ve 230 pozorováních, ve 40 pozorováních byli jedinci ochotnější vyjádřit se v reálné situaci, u 24 pozorováních projevovali vyšší ochotu vyjádřit se v hypotetických otázkách. Jedinci, u kterých nebylo možné rozhodnout, zda by se v hypotetických kontextech ve většině případů vyjádřili či nikoliv, se v reálné situaci 30x vyjádřili a 4x nikoliv.

6.11.2 Výsledky

H4c

Očekávaný vztah jsme identifikovali u třech témat. Reálná ochota vyjádřit se se navíc jeví jako statisticky signifikantní prediktor hypotetické ochoty vyjádřit se, jak vyplývá z lineárního smíšeného modelu. *V datech jsme tedy našli důkazy pro to, že hypotéza H4c platí.*

H4d

Navzdory formulovanému očekávání byli jedinci ochotnější vyjádřit se v reálné než v hypotetické situaci. *V datech jsme tedy našli podporu pro opačně formulovaný vztah, než jaký je popsán v hypotéze H4d.*

7 ZÁVĚR

Mezi poznatky dlouhé empirické tradice snažící se nalézt důkazy pro platnost teorie spirály mlčení se řadí i přesvědčení o tom, že se takové doklady dají snáze objevit v datech sdružujících informace vzešlé z přímé observace skutečného lidského jednání (Glynn, Hayes, Shanahan 1997: 461, 2000: 45-48; McDevitt, Kiouisis, Wahl-Jorgensen 2003: 455-456). Alternativou tohoto přístupu je možnost se respondentů pouze ptát na to, jak by se v určitých hypotetických situacích zachovali. První metodologický přístup je podle citovaných výzkumníků efektivnějším způsobem, jak získávat informace především o tom typu jednání, který je determinován podvědomými sociálními tlaky. Lidé mají tendenci takové tlaky podceňovat, nemusí si je uvědomovat nebo se k nim nemusí hlásit (Glynn, Hayes, Shanahan 2000: 47; Noelle-Neumann 1993: 42). Připustila to už autorka teorie Elisabeth Noelle-Neumann, když spirálu mlčení označila za popis aspektu sociální povahy jedinců projevující se v oblasti formování a udržování veřejného mínění. Pro zkoumání spirály mlčení je i dle ní vhodnější přímá observace (Noelle-Neumann 1993: 38-39). Sama také navrhovala metody pro zvýšení reálnosti dotazníkových otázek, které mají zajistit, že lidé i při zodpovídání otázek částečně sociální situaci, ve které ke spirále mlčení dochází, prožijí, a budou odpovídat více v souladu s tím, jak by se nejspíš skutečně zachovali (Noelle-Neumann 1993: 42-47). Z výsledků průzkumů, které se těmito cestami vydaly, plyne, že by tato metodologie měla spirálu mlčení zachycovat lépe a že skutečně existuje rozdíl mezi tím, jak lidé odpovídají na dotazníkové otázky tážající se na chování v hypotetických sociálních situacích a jak se pak skutečně chovají (Scheufele, Shanahan, Lee 2001; Glynn, Hayes, Shanahan 2000; Noelle-Neumann 1993: 44-47). Hlavním cílem diplomové práce bylo toto tvrzení ověřit. Část předpokladu můžeme

potvrdit – lidé se skutečně chovají jinak, než jak deklarují. Navzdory našemu očekávání jsme ale důkazy pro spirálu mlčení našli spíše v datech z hypotetických dotazníkových otázek než v reálném chování lidí.

Od respondentů jsme jednak klasickým dotazníkem sebrali proměnné typicky měřené v souvislosti se spirálou mlčení (tedy *pocit názorové shody s okolím, míru strachu ze sociální izolace, sílu názoru* a především domnělou *ochotu vyjádřit se* v různých *hypotetických* sociálních situacích). Krom toho jsme také vytvořili skutečnou sociální situaci v laboratorních podmínkách a nechali jsme v ní zkoumané osoby jednat. Aspekt chování, který jsme sledovali, byl opět jejich *ochota vyjádřit se*. Tentokrát jsme ale mohli usuzovat z jejich skutečného chování *v reálné sociální situaci*. V obou kontextech jsme zkoumali vliv zmíněných prediktorů na ochotu vyjádřit vlastní názor. Zajímalo nás také, jakou roli hraje v ochotě vyjádřit se interakce proměnných *pocit názorové shody a strach ze sociální izolace* a interakce mezi proměnnými *pocit názorové shody a síla názoru*. Jinými slovy jsme ověřovali, zda se spirála mlčení s větší silou neprojeví u jedinců s vysokým strachem ze sociální izolace a se slabým názorem.

Navzdory očekávání jsme více dokladů pro platnost spirály mlčení objevili v hypotetickém kontextu. Hypotetická ochota vyjádřit svůj názor dle našich zjištění souvisí s pocitem názorové shody, se strachem ze sociální izolace a se silou názoru. Reálná ochota vyjádřit svůj názor pouze se silou názoru. Vliv interakcí prediktorů jsme nezaznamenali ani v jednom kontextu. Jinými slovy tedy nemůžeme potvrdit, že by k chování popsanému v teorii byli náchylnější jedinci s vysokým strachem ze sociální izolace či se slabým názorem. Také jsme v rozporu s očekávanými zjistili, že jedinci byli ochotnější svůj názor vyjádřit ve skutečné sociální situaci v porovnání s tím, jak uváděli v hypotetických otázkách.

Výsledky můžeme interpretovat buď tím způsobem, že vztahy popsané v hypotézách, pro které jsme v datech nenašli důkazy, jednoduše neplatí. V úvahu ale připadají i další vysvětlení, která souvisí s designem výzkumu a se

zvolenou metodologií. K větší spolehlivosti výsledků by mohlo přispět opakování šetření (Morton, Williams 2009: 190-191). „Nejlepší způsob, jak lze ověřit platnost závěrů vzešlých z experimentů či ze strukturované laboratorní observace, je šetření zopakovat.“ (Shaughnessy, Zechmeister, Zechmeister 2012: 200) Další možností, jak výzkumnou strategii vylepšit, je také pečlivější výběr zapojených témat. Noelle-Neumann a Petersen (2004: 352) doporučují provést předvýzkum, který by pomohl identifikovat témata s morální a emoční komponentou nebo kontroverzní témata, u kterých nebylo dosaženo celospolečenského konsenzu. U témat s těmito vlastnostmi totiž ke spirále mlčení dochází s největší pravděpodobností. V úvahu připadá také provedení rešerše soudobého tisku, jejíž výsledky by pomohly vybrat aktuální témata na základě jasně dané metodiky. Snazší a přesnější porovnání zkoumaných vztahů v obou kontextech by umožnil také přístup, který použili třeba Scheufele, Shanahan a Lee (2001) nebo Ho a McLeod (2008). Výzkumníci využili metodu split-ballot. Zkoumaný vzorek rozdělili na dvě poloviny, u jedné zjišťovali hypotetickou a u druhé reálnou ochotu vyjádřit se. Vhodné by také bylo proměnné měřící obě ochoty konstruovat tak, aby míry měly podobný formát a byly snáze porovnatelné, jak to učinili autoři v obou zmiňovaných výzkumných pracích. Snazšímu průběhu analýzy by také prospělo, pokud by kategorie zapojených proměnných měly vyváženější rozložení, některé statistické metody jsme totiž kvůli malému počtu pozorování v kategoriích některých proměnných nemohli provést. Relativně malý vzorek, se kterým jsme pracovali, také mohl mít za následek, že vztahy, které v sociální realitě přítomné jsou, se v analýze jeví jako statisticky nesignifikantní. Větší vzorek by také umožnil lépe prozkoumat případný vliv interakcí mezi prediktory na ochotu vyjádřit se. Další zdroj nepřesností může spočívat v tom, že baterie zjišťující ochotu vyjádřit se v hypotetických kontextech, se tázala na pět situací spojených s interakcí tváří v tvář a jednu týkající se online komunikace, zatímco zkoumaná laboratorní interakce celá probíhala skrze počítače. Předmětem další analýzy sesbíraných dat by mohlo být ověření, zda vztah mezi ochotou vyjádřit se v hypotetické a reálné online komunikace neodpovídá našim očekáváním lépe. Ze zmíněné

baterie bychom tedy vybrali pouze jednu položku. Vyšší ochotu vyjádřit se v reálné situaci, než jakou jsme očekávali, také mohla způsobit snaha vyhovět výzkumníkům a pomoci výzkumnému záměru popsána v podkapitole 4.3.1 *Vědomí dohledu nad chováním*.

8 POUŽITÁ LITERATURA

Aristoteles. 1959. *Politics*. London: Heinemann.

Asch, S. 1951. „Effects of Group Pressure upon the Modification and Distortion of Judgments.“ Pp. 177–190 in Harold Guetzkow (ed.). *Groups, Leadership, and Men*. Pittsburgh: Carnegie.

Asch, S. 1952. *Social Psychology*. New York: Prentice Hall.

Bates, D. M., M. Maechler, B. Bolker, S. Walker. 2015. „Fitting Linear Mixed-Effects Models Using lme4.“ *Journal of Statistical Software* 67 (1): 1-48.

Bodor, T. 2012. „The Issue of Timing and Opinion Congruity in Spiral of Silence Research: Why Does Research Suggest Limited Empirical Support for the Theory?“ *International Journal of Public Opinion Research* 24 (3): 269-286.

Dalisay, F., J. D. Hmielowski, M. J. Kushin, M. Yamamoto. 2012. „Social Capital and the Spiral of Silence.“ *International Journal of Public Opinion Research* 24 (3): 325-345.

Glynn, C. J., A. F. Hayes, J. Shanahan. 1997. „Perceived Support for One's Opinions and Willingness to Speak Out: A Meta-Analysis of Survey Studies on the "Spiral of Silence".“ *The Public Opinion Quarterly* 61 (3): 452-463.

Hayes, A. F., J. Shanahan, C. J. Glynn. 2000. „Willingness to Express one's Opinion in a Realistic Situation as a Function of Perceived Support for That Opinion.“ *International Journal of Public Opinion Research* 13 (1): 45-58.

Hayes, A. F., J. Matthes, W. P. Eveland, Jr. 2011. „Stimulating the Quasistatistical Organ: Fear of Social Isolation Motivates the Quest for Knowledge of the Opinion Climate.“ *Communication Research* 20 (10): 1–24.

Ho, S. S., D. M. McLeod. 2008. „Social-Psychological Influences on Opinion Expression in Face-to-Face and Computer-Mediated Communication.“ *Communication Research* 35 (2): 190-207.

Institut für Demoskopie Allensbach. 2017. „Summary.“ [online]. Allensbach: Institut für Demoskopie Allensbach [cit. 10. 03. 2017]. Dostupné z: <http://www.ifd-allensbach.de/service/english/summary.html>.

Jeffres, L. W., K. A. Neuendorf, D. Atkin. 2001. „Spirals of Silence: Expressing Opinions When the Climate of Opinion Is Unambiguous.“ *Political Communication* 16 (2): 115-131.

Jiráček, J., B. Köpplová. 2003. *Média a společnost*. Praha: Portál.

Jiráček, J., B. Köpplová. 2009. *Masová média*. Praha: Portál.

Kabacoff, R. I. 2011. *R in action: data analysis and graphics with R*. Shelter Island, NY: Manning.

Kim, S.-H. 2012. „Testing Fear of Isolation as a Causal Mechanism: Spiral of Silence and Genetically Modified (GM) Foods in South Korea.“ *International Journal of Public Opinion Research* 24 (3): 306-324.

Levitt, S. D., A. List. 2007. „What Do Laboratory Experiments Measuring Social Preferences Reveal about the Real World?“ *The Journal of Economic Perspectives* 21 (2): 153-174.

Matthes, J., K. R. Morrison, C. Schemer. 2010. „A Spiral of Silence for Some: Attitude Certainty and the Expression of Political Minority Opinions.“ *Communication Research* 37 (6): 774-800.

Matthes, J., A. F. Hayes, H. Rojas, F. Shen, S.-J. Min, I. B. Dylko. 2012. „Exemplifying a Dispositional Approach to Cross-Cultural Spiral of Silence Research: Fear of Social Isolation and the Inclination to Self-Censor.“ *International Journal of Public Opinion Research* 24 (3): 287-305.

- McCombs, M. E., D. L. Shaw. 1972. „The Agenda-Setting Function of Mass Media.“ *The Public Opinion Quarterly* 36 (2): 176-187.
- McDevitt, M. S. Kioussis, K. Wahl-Jorgensen. 2003. „Spiral of Moderation: Opinion Expression in Computer-Mediated Discussion.“ *International Journal of Public Opinion Research* 15 (4): 454-470.
- McQuail, D. 1999. *Úvod do teorie masové komunikace*. Praha: Portál.
- Milgram, S. 1961. „Nationality and Conformity.“ *Scientific American* 205 (6): 45-51.
- Morton, R. B., K. C. Williams. 2010. *Experimental Political Science and the Study of Causality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Neuwirth, K., E. Frederick, C. Mayo. 2007. „The Spiral of Silence and Fear of Isolation.“ *Journal of Communication* 57 (3): 450–468.
- Noelle-Neumann, E. 1974. „The Spiral of Silence A Theory of Public Opinion.“ *Journal of Communication* 24 (2): 43-51.
- Noelle-Neumann, E. 1993. *The Spiral of Silence: Public Opinion – Our Social Skin*. Chicago: University of Chicago Press.
- Noelle-Neumann, E., T. Petersen. 2004. „The Spiral of Silence and the Social Nature of Man.“ Pp. 339-356 in Lynda Lee Kaid (ed.). *Handbook of Political Communication Research*. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Petersen, T. 2012. „The Enduring Appeal of an Unwieldy Theory.“ *International Journal of Public Opinion Research* 24 (3): 263-268.
- R Core Team. 2016. *R: A language and environment for statistical computing*. Vienna: R Foundation for Statistical Computing. Dostupné z: <https://www.R-project.org/>.
- Shaughnessy, J. J., E. B. Zechmeister, J. S. Zechmeister. 2012. *Research Methods in Psychology*. Boston: McGraw-Hill.

Scheufele, D. A., P. Moy. 2000. „Twenty-Five Years of the Spiral of Silence: A Conceptual Review and Empirical Outlook.“ *International Journal of Public Opinion Research* 12 (1): 3-28.

Scheufele, D. A., J. Shanahan , E. Lee. 2001. „Real talk: Manipulating the dependent variable in spiral of silence research.“ *Communication Research* 28 (3): 304-324.

Tocqueville, A. 1856. *L'ancien Régime et la Révolution*. Paris: Michel Levy Frères.

UCLA. 2017. „Introduction to Generalized Linear Mixed Models.“ [online]. UCLA: Statistical Consulting Group [cit. 8. 4. 2017]. Dostupné z: <http://stats.idre.ucla.edu/other/mult-pkg/introduction-to-generalized-linear-mixed-models/>.

Winter, B. 2013. „Linear models and linear mixed effects models in R with linguistic applications.“ [online]. *Statistic Tutorials* [cit. 7. 4. 2017]. Dostupné z: <http://arxiv.org/pdf/1308.5499.pdf>.

9 RESUMÉ

The aim of this thesis is to examine selected relations based on the social science theory of spiral of silence by the German researcher Elisabeth Noelle-Neumann via a quantitative analysis in two given contexts. The focus is in particular on the influence of three predictors – *perceived support of one's opinion*, *fear of social isolation* and *opinion strength* – and their mutual interactions on subjects' willingness to speak out. The validity of the theory is tested by means of a questionnaire, where the willingness to speak out in hypothetical social situations is examined, and also by means of a variable that describes the actual willingness to speak out in a social setting created artificially for this purpose under laboratory conditions. We claim that the data regarding actual behaviour of individuals should offer more evidence for the spiral of silence. The behaviour described by the spiral of silence is in fact exhibited as a consequence of social pressure, which only appears in actual social situations

and the individuals might not be able to account for it in the questionnaire. The conclusions of the analysis indicate that all three of the mentioned independent variables play a significant role in the willingness to speak out in hypothetical setting, whereas the only statistically significant predictor of actual willingness to speak out is opinion strength. Any influence of mutual interactions between predictors was not detected in either context. The individuals are also more willing to express their opinions in social situations created by us rather than in the hypothetical contexts.

10 PŘÍLOHY

10.1 Přepis dotazníku

Dotazník se respondentům v programu z-Tree zobrazoval postupně po jednotlivých obrazovkách. Na konci každé obrazovky bylo tlačítko „Další“ a výzva, ať jedinec po zodpovězení na tlačítko klikne. Poté se mu zobrazila další obrazovka. Kurzivou uvádíme vlastní poznámky, které nebyly součástí dotazníku. Kurzivou v závorce je napsán název proměnné, kterou jsme danou otázkou získali, pokud se jedná o proměnnou využitou v analýze.

1. obrazovka

Děkujeme Vám za účast na experimentu. V jeho průběhu Vám nebudou zodpovídány žádné dotazy (s výjimkou případných technických problémů), instrukce proto prosím čtěte pozorně. Na konci Vám bude vyplacena finanční odměna ve výši 150 korun.

Zadejte křestní jméno. Budete pod ním vystupovat v částech experimentu, ve kterých budete interagovat s ostatními. Většinu Vašich odpovědí ostatní účastníci nevidí. Pokud ano, budete na to upozorněni přímo v zadání otázky.

2. obrazovka

Zvolte prosím, do jaké míry se ztotožňujete s následujícími výroky. (*fsi*)

- Myšlenka toho, že by mě moji známí nezvali na společenské události, ve mně vzbuzuje hrůzu.

- Být vyloučen z kolektivu lidí, které znám, je jednou z nejhorších věcí, která by se mi mohla stát.
- Trápilo by mě, kdyby se mnou nikdo nechtěl trávit čas.
- Cítím se špatně, když mě známí nezvou na společenské události, večírky či jiná společenská setkání.
- Pocit, že náležím do skupiny, v níž zrovna jsem, je pro mě důležitý.

U každého z předchozích pěti výroků respondenti vybírali z těchto možností:

1) Rozhodně souhlasím; 2) Částečně souhlasím; 3) Tak napůl; 4) Částečně nesouhlasím; 5) Rozhodně nesouhlasím; 6) Nevím

3. obrazovka

Na konci minulého měsíce Poslaneckou sněmovnou neprošel takzvaný protikuřácký zákon. Několik následujících otázek se bude věnovat kouření v restauracích a barech a především otázce, kdo by o něm měl rozhodovat.

Prvně bychom rádi zjistili, co si o tématu myslíte Vy. Měl by o kouření v restauracích rozhodovat stát nebo majitelé konkrétních podniků? (*nazor*)

1) O kouření v restauracích a barech by měl určitě rozhodovat stát; 2) O kouření v restauracích a barech by měl spíš rozhodovat stát; 3) Nepřikláním se ani k jednomu; 4) O kouření v restauracích a barech by měli spíš rozhodovat majitelé podniků; 5) O kouření v restauracích a barech by měli určitě rozhodovat majitelé podniků; 6) Nemám žádný názor

Do jaké míry s Vámi podle Vašeho mínění následující okruhy lidí sdílejí názor na dané téma? (*shoda*)

- Obyvatelé celé České republiky
- Lidé, se kterými se běžně mohu potkat

U obou výroků respondenti vybírali z těchto možností:

1) Rozhodně se mnou souhlasí; 2) Spíš se mnou souhlasí; 3) Je to asi půl napůl; 4) Spíš se mnou nesouhlasí; 5) Rozhodně se mnou nesouhlasí; 6) Nevím

Představte si situaci za jeden rok ode dneška. Do jaké míry si myslíte, že s Vámi budou následující okruhy lidí souhlasit? (*shoda*)

- Obyvatelé celé České republiky
- Lidé, se kterými se běžně mohu potkat

U obou výroků respondenti vybírali z těchto možností:

1) Rozhodně se mnou budou souhlasit; 2) Spíš se mnou budou souhlasit; 3) Bude to asi půl napůl; 4) Spíš se mnou nebudou souhlasit. 5) Rozhodně se mnou nebudou souhlasit; 6) Nevím

4. obrazovka

Představte si, že se ocitnete v následujících situacích. Do jaké míry byste byli ochotni vyjádřit svůj názor na to, kdo by měl rozhodovat o kouření v restauracích? (*ho*)

- Rozhovor se známými
- Večírek
- Diskuzní fórum na internetu
- Cesta vlakem nebo autobusem
- Veřejné shromáždění
- Rozhovor do médií

1) Nebyl/a bych ochotný/á vyjádřit svůj názor; 2) Spíš bych nebyl/a ochotný/á vyjádřit svůj názor; 3) Jak kdy; 4) Spíš bych byl/a ochotný/á vyjádřit svůj názor; 5) Byl/a bych ochotný/á vyjádřit svůj názor; 6) Nevím

5. obrazovka

Představte si následující situaci. Do cizího města přijede řidič auta, zastaví u kraje silnice a zeptá se náhodného kolemjdoucího na cestu. Kolemjdoucí sice cestu zná, ale pomoc řidiči odepře s tím, že se má raději zeptat jinde. Důležité je zmínit, že řidič má na autě nálepku vyjadřující, který názor podporuje. Nálepkou vyjadřující, který názor tento odmítnutý řidič podle Vás na autě spíš má? (*izolace*)

1) Nálepku vyjadřující názor, že o kouření v restauracích a barech by měl plošně rozhodovat stát; 2) Nálepku vyjadřující názor, že o kouření v restauracích a barech by měli rozhodovat majitelé podniků; 3) Nevím

6. obrazovka

Pokud chcete, můžete nyní krátce vlastními slovy napsat, co si myslíte o kouření v restauracích – měl by ho o něm rozhodovat stát nebo majitelé podniků? Svůj názor můžete zdůvodnit. Odpověď na tuto otázku se pod Vaším křestním jménem zobrazí ostatním účastníkům, Vám se na oplátku zobrazí odpovědi ostatních. Pole může zůstat i prázdné. (ro)

7. obrazovka

Seznamte se prosím s odpověďmi ostatních účastníků:

Zde se respondentům vypsaly odpovědi všech účastníků z jeho skupiny (včetně jeho vlastní) na předchozí otázku v následujícím formátu:

Hráč (jméno1): (Text odpovědi případně řetězec Nevyjádřil/a se)

Hráč (jméno2): (Text odpovědi případně řetězec Nevyjádřil/a se)

A tak dále podle počtu jedinců ve skupině.

Stránky 3 až 7 se zopakují postupně pro všechna čtyři témata.

V tomto bodě končil první termín experimentu a následovaly otázky zjišťující socio-demografické údaje. Druhý termín pokračoval dál.

8. obrazovka

Vzpomeňte si prosím na odpovědi ostatních účastníků. Obecně řečeno, sdílela většina účastníků experimentu Vaše názory?

1) Naprostá většina účastníků sdílela mé názory; 2) Slabá většina účastníků sdílela mé názory; 3) Bylo to tak půl napůl; 4) Slabá většina účastníků nesdílela mé názory; 5) Naprostá většina účastníků nesdílela mé názory; 6) Nevím

9. obrazovka

Vzpomeňte si prosím na otázku zjišťující, kdo by měl upravovat kouření v restauraci. Souhlasili s Vámi ostatní účastníci?

1) Naprostá většina účastníků sdílela můj názor na kouření v restauraci; 2) Slabá většina účastníků sdílela můj názor na kouření v restauraci; 3) Bylo to tak půl napůl; 4) Slabá většina účastníků nesdílela můj názor na kouření v restauraci; 5) Silná většina účastníků nesdílela mé názory; 6) Nevím

Tato otázka se ve stejné podobě opakovala pro všechna témata.

10. obrazovka

Nyní se znovu podíváme na vyjádření ostatních účastníků k tomu, kdo by měl upravovat kouření v restauracích.

Hráč (jméno1): (Text odpovědi případně řetězec Nevyjádřil/a se)

Hráč (jméno2): (Text odpovědi případně řetězec Nevyjádřil/a se)

Atd.

Na další stránce budete moci na odpovědi ostatních ještě jednou reagovat.

11. obrazovka

Pokud chcete na odpovědi ostatních reagovat, vepište nyní svůj komentář.

12. obrazovka

Výpis odpovědí

Hráč (jméno1): (Text odpovědi případně řetězec Nevyjádřil/a se)

Hráč (jméno2): (Text odpovědi případně řetězec Nevyjádřil/a se)

Atd.

Stránky 10 až 12 se opět opakovaly pro všechna témata.

13. obrazovka

Nakonec Vás poprosíme o několik osobních údajů.

Pohlaví

1) Žena; 2) Muž

Zadejte prosím Váš věk.

Zvolte prosím své nejvyšší dokončené vzdělání.

1) Základní; 2) Vyučení bez maturity; 3) Vyučení s maturitou; 4) Střední bez maturity; 5) Střední s maturitou; 6) Vysokoškolské

Momentálně jste

1) Zaměstnaný/á; 2) Živnostník; 3) Student/ka; 4) Nezaměstnaný/á; 5) Na rodičovské dovolené; 6) Důchodce; 7) Jiné

Odhadněte prosím, jaký je čistý příjem Vaší domácnosti v průměru za měsíc. Myslíme tím příjmy všech osob ve Vaší domácnosti po odečtení daní a dále všechny důchody, sociální dávky a doplňkové příjmy?

1) Méně než 5.000 Kč; 2) Od 5.000 do 9.999 Kč; 3) Od 10.000 Kč do 17.999 Kč; 4) Od 18.000 Kč do 24.999 Kč; 5) Od 25.000 do 34.999 Kč; 6) Od 35.000 do 49.999 Kč; 7) Od 50.000 do 69.999 Kč; 8) 70.000 a více Kč; 9) Nevím; 10)

Nechci odpovédět

14. obrazovka

Šetření je u konce. Nyní Vám bude vyplacena finanční odměna. Počkejte prosím, až skončí ostatní účastníci.